Культурно-політичний місячник для українців у Чеській Республіці
Kulturně-politický měsíčník pro Ukrajince v České republice

№ 7/2018, рік XXVI
č. 7/2018, ročník XXVI
www.ukrajinci.cz

ПОРОГИ

Крим – це Україна
Krym je Ukrajina

1968

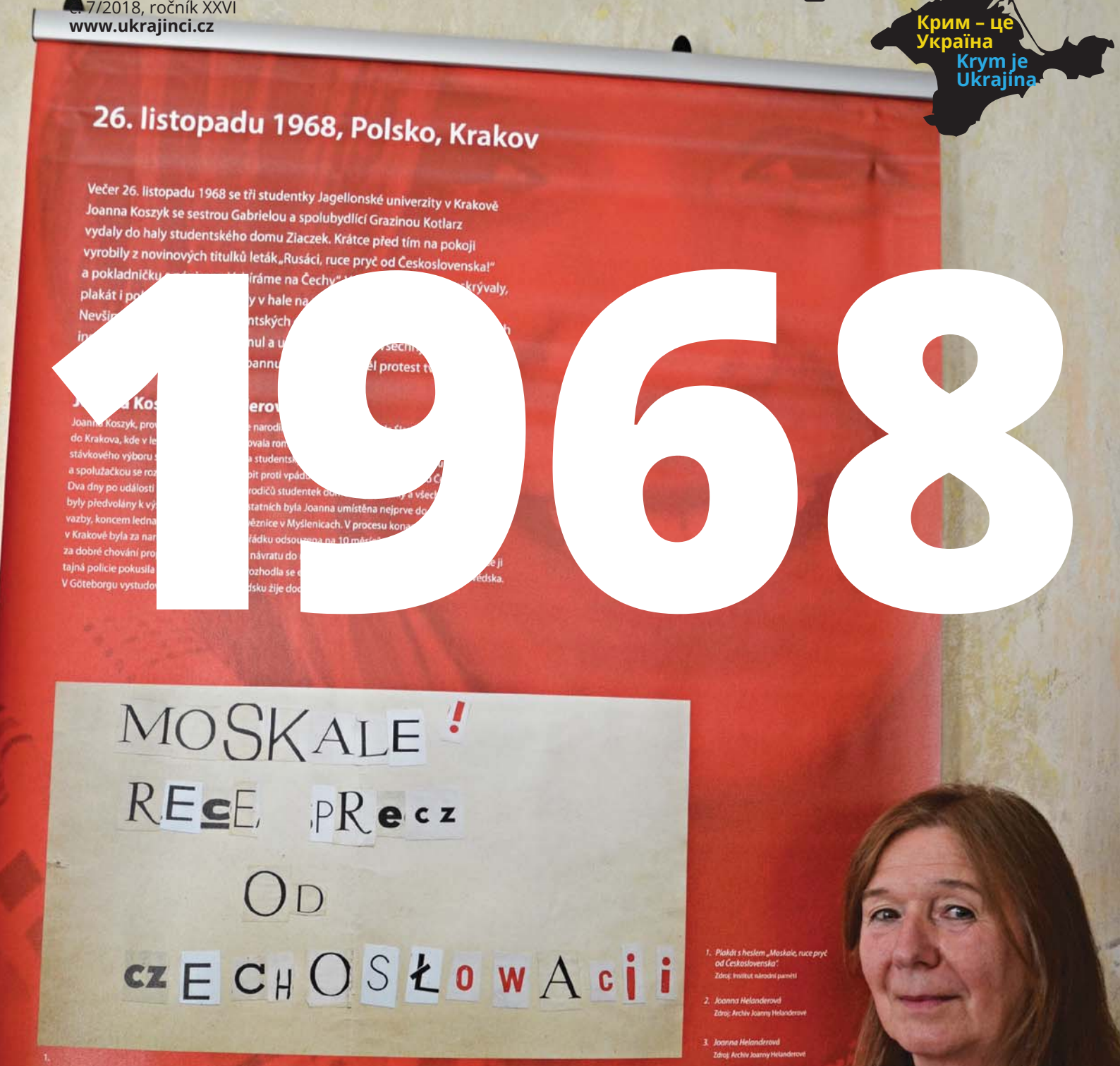

1. Plakát s heslem „Moskale, ruce pryč od Československa".
Zdroj: Institut národní paměti

2. Joanna Helanderová
Zdroj: Archiv Joanny Helanderové

3. Joanna Helanderová
Zdroj: Archiv Joanny Helanderové

У тоталітарному світі було чимало сміливих виступів на підтримку «Празької весни», які, утім, жорстко присікалися. На фото - польська режисерка Йоанна Геландер (Кошик) зі своїм краківським плакатом 1968 року (фото з виставки у Скаутському інституті). Протестували проти вторгнення до ЧССР й українці – Василь Макух, Мустафа Джемілєв, Зорян Попадюк та багато інших.

«Тихий протест» нагадав про Сенцова

Біля стін російського посольства у Празі 28 серпня відбувся «тихий протест» – акція, організована на підтримку Олега Сенцова. Понад 50 учасників мовчазної демонстрації, які мали на собі фотографії Олега Сенцова, проходили вздовж стін російського дипломатичного кварталу впродовж 107 хвилин – по хвилині за кожен день голодування українського політичного в'язня. Акцію організували чеські актори та громадські активісти, які відгукнулися на заклик «вісьми відважних» – так у Чехії називають учасників демонстрації на Красній площі в Москві, які протестували проти окупації Чехословаччини у 1968 році. Перебуваючи цими днями у Празі, на відзначенні чергових роковин окупації, ці вже немолоді люди, котрі заплатили за свій акт солідарності роками заслань та поневірянь, знову закликали людей не бути байдужими. Щонайменше 50 небайдужих із Праги прийшли під стіни російського посольства у Чехії. Вони йшли мовчки і дуже повільно, один за одним, ніби нагадуючи, як повільно і незворотно покидають життєві сили Олега Сенцова, українського політичного в'язня з Криму, який повільно вмирає в російській тюрмі. Кожен учасник «мовчазної демонстрації» мав фотографію Олега, прикріплену на голові, обличчям до глядачів, і часом складалося враження, що це іде Олег – високий, трохи сором'язливий красень, а поруч Олег, який на ходу читає книжку, ще поодаль Олег, який вийшов на прогулянку з дитиною на руках і з псом на повідці, і знову – Олег, який розмовляє з друзями, Олег дзвонить по телефону, Олег насолоджується сонячним літнім днем... тобто робить все те, чого реальний Олег, якого в Росії звинуватили у тероризмі і відправили 20 років за Північне полярне коло, може вже ніколи і не зробити. «Ми вирішили, що вже достатньо слів, потрібна дія, і ми вирішили прийти сюди, показати, що нам не все одно, і вимагати звільнення Олега Сенцова та інших політичних в'язнів, за звільнення яких він голодує», – каже співорганізатор акції, актор театру Continuo Мартін Янда, який зібрав понад 50 фотографій Олега Сенцова, щоб передати посольству Росії. Відвідувачі посольства ні про що не запитували і дивилися на демонстрацію з відстані. Серед учасників демонстрації було багато чехів – діячів культури, мистецтва, театру тощо. Скажімо, це були вчителька Анна Граділкова, видавець Роберт Крумганзел, перекладач на пенсії Федор Бруот, пожежний диспетчер, який перекладає проект Ukraïner на чеську Ондржей Черний, співачка з фольклорної групи «Міланош» словачка Дана Рачкова, фотограф і репортер Евжен Кукла. Журналістка «Радіо «Свобода» Марія Щур розпиталося їх детальніше про мету

Учасники протесту мали маски Олега на обличчях

акції та їхньої участі. Та прийшли, звісно ж, і українці. «Я пишаюся тим, що я українка, і тим, що тут багато чехів. Слава Україні», – каже пані Валентина з Вінниччини, немолода жінка, ледь стримуючи сльози. «Я хочу, щоб Олег жив. Тому я тут», – додає вона з такою рішучістю в голосі, ніби хоче передати її Олегові через всі ті тисячі кілометрів. Вона була хормейстером у будинку культури, до Чехії приїхала, коли вийшла на пенсію, тепер доглядає дитину.

Після закінчення акції організатори зібрали фотографії Олега Сенцова і передали їх до посольства – на зворотному боці кожен міг написати своє послання. За словами організаторів, вони передали ці листи за 5 хвилин до 12-ї, щоб підкреслити критичність дії саме зараз, адже з кожним днем його голодування зменшується надія, що Олег Сенцов вийде з російського ув'язнення живим.

рс

Пікет російського посольства

Біля російського посольства в Празі відбувся пікет проти «окупаційної політики Кремля». 20 серпня, напередодні 50-річчя вторгнення радянської армії до Чехословаччини, десятки чеських, українських та російських активістів з родинами прийшли до стін російського посольства, щоб висловити свій протест проти окупаційної політики Кремля. У першій частині акції учасники вшанувати пам'ять жертв окупації в серпні 1968-го року, під час якої в тодішній Чехословаччині загинуло 137 громадян, ще понад 500 осіб були поранені. Активісти тримали плакати із написами «1968 ми ніколи не забудемо», «Стоп російському імпералізму», «Поєднаймося до ЄС, щоб протистояти Кремлю», «Україна, ми з тобою!» тощо. Вони також вимагали звільнити засудженого в Росії українського режисера Олега Сенцова.

«Ми проти гібридної війни, яку веде Росія щодо західних країн, проти втручання Росії у вільні вибори, випуску ненависної пропаганди, проти кібератак та інших агресивних дій путінського режиму. На совісті московського уряду щоденна загибель людей на сході України та бомбардування мирних жителів у Сирії. Ми хочемо, щоб ці трагедії закінчилися!» – заявляли під час зустрічі організатори пікету. Вони також повідомляли про втручання Росії у чеську політику та вплив на чеське суспільство російської пропаганди за допомогою, зокрема, байкерів «Нічних вовків» або турне «александровців».

У своїх промовах під час акції протестувальники говорили про сучасні вторгнення Кремля та про чеську політичну сцену, учасники якої – такі як президент Чехії Мілош Земан і прем'єр Андрей Бабіш – дедалі більше є спрямованими у бік Росії. Участь в акції взяли чеський філософ Вацлав Нємец, режисер Вацлав Маргоул, російський художник Антон Литвин та інші.

«Я дуже радий, що цей мітинг відбувся біля посольства країни, яка продовжує свою агресію, незважаючи на зміни у свої політичній системі», – зазначив український народний депутат Мустафа Джемілєв, який саме перебував у Празі. Організатором акції виступила проєвропейська неурядова громадська організація Pulse of Europe, яка просуває ідеї вільної та спільної Європи, та громадська організація Kaputin. Акція була мирною, за порядком стежили наряди поліції, а охорона посольства не чинила спротиву активістам.

рс

Табір для дітей героїв

Українських дітей прийняв мер Коліна Віт Ракушан. Фото Володимира Теленька.

Празькі українці запросили дітей загиблих українських вояків провести тиждень у Чехії. Наприкінці серпня юнаки та дівчата, які втратили батька у війні на Донбасі, приїхали на канікули в табір неподалік Праги і побували у колі нових друзів. Це уже вп'яте чеські українці приймають у себе дітей героїв. Одинадцять підлітків з восьми областей України провели у Чехії тиждень зі своїх літніх канікул. Тут їх приймали і вітали представники громадських організацій, староста міста Колін Віт Ракушан та селища Воларна Олдржіх Когоутек, чеські скаути, і посольство України в Чехії, яке допомагало в організації поїздки. Транспорт надали фірма «Регабус» та туристична компанія «Евротур Ґроуп» – тобто друзі Євген Рега та Валентин і Тетяна Сашки. Завдяки їм гості змогли не лише приїхати до Чехії, а й здійснити екскурсії Коліном, Кутною Горою й Прагою. Празькі активісти, які з 2013 року збиралися щотижня на «Празький майдан», збирали гроші, ліки та інші необхідні речі для армії, у 2015 році вирішили, що цього недостатньо і запросили до Праги дітей загиблих воїнів. З того часу в Празі побувало вже п'ять різних груп з України.
«Вперше ми привезли дітей на Різдвяні канікули в 2015 році. Бо ми переконані, що їм потрібно показувати Європу, це – перше. По-друге, в нас були друзі-військові, яким ми допомагали, і декого з них вже немає в живих, але в них залишилися діти і ми хотіли про них подбати, підбадьорити і показати інші країни. Молоді треба показувати Європу», – говорить координаторка гуманітарних проектів недержавної організації «Українсько-європейська перспектива» Галина Андрейців. Цьогорічний табір відбувся поза Прагою. Раніше свої приміщення надавали для прийому дітей дитячі садки, та тепер діти мали можливість відпочити на природі, пограти в різні ігри, посидіти коло вогнища, але і побачити багато цікавого і познайомитися з цікавими людьми. «Місцеві скаути позичили нам намети. Для них це була також можливість познайомитися з дітьми з України, більше почути про Україну і про війну безпосередньо від наших дітей. Зустріч з мером Коліна була особливо цікавою, бо він колись був звичайним вчителем, а потім його обрали керувати містом. Він, до речі, розповідав дітям, що більшість населення Чехії підтримують Україну, і що президент Мілош Земан не говорить від їхнього імені. Йому було важливо донести цю думку до дітей», – наголошує Галина Андрейців.
Шістнадцятилітня черкащанка Ганна, яка навчається в коледжі на юридичному факультеті, говорить, що їй найбільше запам'яталася зустріч з чеськими скаутами та місцевими українцями. «Мені здається, тут люди інакше ставляться одні до одних, більше дбають про місце, де вони живуть, про свою країну», – говорить Ганна, чий батько, професійний військовий, загинув у червні 2014 року поблизу Маріуполя. Інший гість з України Сергій – з Волині. Як і Ганна, за кордоном завдяки зусиллям волонтерів, що не полишають родину загиблого військового, за кордоном вже не вперше. «Я вже був у Латвії та Болгарії. Мені подобається подорожувати, бо так можна пізнати іншу культуру, інші звичаї. Мені цікаво було побачити тут і те, як живуть місцеві українці, як вони об'єднані, як співпрацюють. Чеські скаути мені дуже сподобалися, нам було цікаво більше дізнатися про життя, про їхнє навчання, тут наприклад довше вчаться у школі, ніж у нас. Одній зі скауток було вже 19 років, а вона ще не закінчила середню освіту», – ділиться своїми враженнями Сергій, який у свої 17 років вже на четвертому курсі будівельного коледжу.
Він, як і Ганна, планує поступати до університету і каже, що збирається приїжджати до Чехії ще, якщо буде така можливість. А про те, що такі можливості перед майбутніми студентами є, зокрема і про навчання у Чехії, вони протягом цього тижня почули багато і від ровесників і від представників різних чеських організацій.

рс

«Празький майдан» допомагає Харкову

«Празький майдан», незважаючи на літню спеку, регулярно на Площі Старого Міста у чеській столиці, проводив свої акції. Біля намету, головне гасло якого вимагає від Росії прибрати руки від України, можна завжди підписати петицію, яка вимагає посилення санкцій щодо Російської Федерації, дізнатися про стан справ на фронті, розпитатися про життя в Україні, подискутувати тощо. У рамках гуманітарної допомоги можна долучитися до збірки у касу.

На даний час «Празький Майдан» співпрацює з реабілітаційним центром у Харкові, який обслуговує поранених воїнів і тривалий час допомагає їм. Центр працює і фінансується на добровільних началах. Звісно, тут далеко до всього необхідного. У центрі працюють волонтери та лікарі, які ще навчаються. Місто підтримує його діяльність, та коштів на повну експлуатацію мало: центр на 50 ліжок для важко постраждалих людей терміново потребує систему опалення, взимку тут гріються лише за допомогою побутових електроприладів. Він був обладнаний у приміщенні колишнього дитячого літнього табору, тож тут взагалі не було системи опалення. Тож якщо є бажання допомогти центру, навідайтесь на Празький Майдан або перекажіть будь-яку суму на рахунок: 2100839777/2010 FIO.

Намет «Празького Майдану» на Площі Старого Міста. Фото з архіву «ПМ».

У вересні «Празький Майдан» продовжив свою діяльність. Його відвідали, наприклад, волонтери, які разом із організацією «Бажання допомогти» влаштовували табір для дітей з прифронтових містечок. Та найчастіше до намету навідуються українці, які переважно дякують активістам за їхню діяльність та надають йому підтримку. Росіяни, звісно ж, також не байдужі: та вони, переважно, його діяльність голосно і неперебірливо засуджують. Та активісти до їхніх образ уже звикли й не реагують на них.

Вл. інф.

Фотовиставка з лінії фронту на Донбасі

У посольстві України в Празі наприкінці літа відбувалася фотовиставка, присвячена прифронтовим місцям Донбасу. 27 серпня відбулася коментована екскурсія з Павелом Насаділом, чеським фотографом, який презентував свої фотографії з лінії фронту. До серії фотографій під назвою «Точка нуль» увійшло 20 світлин, які відображають повсякденне життя на передовій та місцевих жителів – портрети військових, черги на кордонах з окупованою територією, військовий госпіталь і штаб.

Як зазначив автор світлин – у «сірій зоні» неподалік Торецька та в розташуванні українських підрозділів поблизу лінії розмежування, де були зроблені фотографії, його найбільше вразила відкритість і щирість, з якою ставляться добровольці один до одного. «Це не професійні військові, багато хто з них продав свій бізнес і поїхав на фронт. Їхня солідарність і відкрите серце, відносини між ними, які я мав можливість спостерігати – мене це дуже сильно вразило. Але це, звісно, результат тієї ситуації, в якій вони опинилися. Вони просто змушені допомагати одне одному – в іншому випадку це небезпечно для життя», – сказав автор, який провів на передовій п'ять днів.

Ідея створення виставки виникла спонтанно, коли, повернувшись з України, Павел Насаділ показав фотографії українському послу в Чехії. Спершу світлини були надруковані у вигляді фоторепортажу на сторінках журналу «Респект». За словами автора, відвідати бойовий схід України його змусило бажання зрозуміти, «що там відбувається».

Вл. інф.

Павел Насаділ серед воїнів на Донбасі. Фото з архіву фотографа.

Петр Оліва три роки допомагає Україні

Серед багатьох друзів України, чия робота непомітна для більшості, але змінює життя тих, хто найбільше потребує допомоги – чеський волонтер Петр Оліва. Вже понад три роки він їздить в Україну з гуманітарною допомогою, яку сам і збирає і відвозить. Оліва каже, міг би допомогти і більше, якби знайшлося більше грошей на бензин. Сума в 15 тисяч крон може збиратися і кілька місяців.

Щороку, інколи кілька разів на рік, чеський волонтер Петр Оліва завантажує повінця свою автівку і везе гуманітарну допомогу на схід України. Україною зацікавився просто з новин, коли почалася війна на Донбасі, активно взявся допомагати у 2015 році у рідній Південній Чехії. Також він регулярно перекладає чеською мовою зведення з фронту та інформує про це всіх зацікавлених. «Ніхто тут не усвідомлює, що Україна захищає східний кордон Європи, – каже він. – Я просто відчув, що людям в Україні треба якось допомогти. На те, щоб іти воювати я вже старий. Поки ми зареєстрували нашу організацію був уже 2015 рік. Я склав свої родинні гроші, купив машину, і почав працювати. Я організовував збірки по південній Чехії, по селах. Люди самі приносили речі, посилали гроші. І в 2016-му ми вперше приїхали до Авдіївки». Петр Оліва, який сам має п'ятеро дітей і четверо внуків, возить гуманітарну допомогу переважно дітям, бо діти потерпають від війни найбільше. «Тому я вирішив, що будемо в першу чергу допомагати їм. До Авдіївки ми привезли допомогу до п'яти шкіл і дитячих садків – одяг, іграшки, шкільні потреби, портфелі. Вдруге ми в Красногорівку та Мар'їнку – також зі шкільними потребами. А там ми ще зробили таку акцію, що діти з південно-чеських шкіл зробили подарунки для дітей з прифронтових областей України, і ми цим дітям ці подарунки передали», – говорить Петр Оліва.

Як каже Оліва, українці, які продовжують жити в зоні війни, бо не хочуть полишати свою землю, дуже цінують його допомогу і раді кожному його приїзду. «Українці особливо цінують моральну підтримку. Мені здається, що навіть якби ми приїхали з якимось двома коробками чого-небудь, то вони б раділи, бо це є моральна підтримка», – каже волонтер.

Крім подарунків дітям, Оліва привозить і ті речі, які можуть полегшити життя українських вояків – медичні препарати, засоби гігієни та лазерні приціли. Однак війна в Україні практично зникла з чеських новин, зібрати допомогу стає дедалі складніше. «Ніхто тут не усвідомлює, що Україна захищає східний кордон Європи. Ніхто не розуміє, що якби не було українських вояків, які захищають Європу проти російської агресії, то росіяни можливо, були б уже і в Києві, чи Литві, чи в Естонії, а може і в Польщі? Ніхто не знає», – побивається волонтер.

Щоденно Петр Оліва відсилає десятки листів, звертається до різних компаній з проханням про допомогу для українців. Інколи його листи приносять справжній успіх. Нещодавно одна чеська фірма передала медичні матеріали для української армії на суму 95 тисяч крон. «От сьогодні прийшли речі для вояків. Повна коробка нового одягу. Дякую, Armytrika!», – зазначає він.

Зусилля чеського волонтера, який віддає на допомогу України і свій власний час і власні гроші, оцінила нещодавно українська держава: до Дня Незалежності він отримав нагороду з рук українського посла в Чехії Євгена Перебийноса. «Я дуже ціную цю нагороду», – зауважує волонтер. Він каже, що найбільша проблема для нього – оплатити бензин на подорож, адже подорож з Праги на Донбас і назад – це всього 6,5 тисяч кілометрів поїздок. Але нині вантаж – близько двох тон і гроші вже зібрані, тож 6 вересня Петр Оліва виїхав, щоб протягом 10-17 вересня знову перебувати у містах, добре відомих із фронтових зведень – Маріуполь, Авдіївка, Покровськ, Константинівка, Сіверськодонецьк, Щастя, Слов'янськ та Харків. На жовтень-листопад запланована ще одна подібна поїздка.

Петр Оліва разом з українською політичкою Іриною Сех та її донькою Дариною. Фото з архіву Петра Оліви.

рс

Прийняття й виставка у «Бетлемській каплиці»

У Празі презентували виставку «100 років боротьби: українська революція 1917-1921 років». З нагоди 27-ої річниці проголошення незалежності України та 100-ліття відродження української державності в Празі 5 вересня також відбулося державне прийняття Посольства України. Свято проходило у символічному місці – у Вифлеємській каплиці в Празі – місці, звідки почалася чеська боротьба за незалежність, де виголошував свої проповіді Ян Гус. Під знаком двох сторіч – 100 років від заснування Чехословаччини й 100 років від прийняття Четвертого універсалу УНР. Серед мистецьких заходів було також презентовано виставку Українського інституту національної пам'яті про основні віхи розвитку Української Народної Республіки.

Окрім виставки, гості мали змогу почути концерт камерного струнного оркестру «Артехатта», під керівництвом скрипальки Мирослави Которович. Програма, яку привезли до Праги українські митці, також була створена спеціально для цього вечора. Це твори українських композиторів Дмитра Бортнянського й Максима Березовського, та їхнього чеського сучасника Вацлава Водічки, композиції сучасних українських композиторів Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Юрія Шевченка та всесвітньо відомих чеських композиторів Йозефа Сука та Антоніна Дворжака.

Після урочистих презентації виставки та концерту гості – а це дипломати різних країн, митці, громадські діячі, підприємці і т. д. – мали можливість познайомитися й поспілкуватися у невимушеній атмосфері, куштуючи українські традиційні страви та напої.

Вл. інф.

Неперевершена «Артехата», фото Їржі Стейскала.

День незалежності на «Виставишті»

Українська громада Чехії провела в Празі 2 вересня урочистості з нагоди Дня Незалежності своєї історичної батьківщини. На свято, незважаючи на дощ, прийшло біля півтисячі осіб – як українців, так і чехів та представників інших громад, чимало відвідувачів були разом із сім'ями. Святкування відбулося в найбільшому празькому парку «Стромовка», у просторах «Тіскарна на вздуху», що на території виставкового центру «Виставиштє», де зазвичай проводяться великі концерти, фестивалі та акції.

Акція розпочалося з державного гімну «Ще не вмерла Україна» та хвилини мовчання на честь усіх, хто бореться та віддає своє життя за незалежність України. «Я думаю, сьогодні ми маємо всі підстави святкувати, але, святкуючи, ми маємо пам'ятати про те, що боротьба за нашу державу триває. Що наші хлопці на сході продовжують захищати Україну», – зазначив український посол у Чехії Євген Перебийніс.

Організували свято спільно громадські організації українців Праги, а відбулося воно за підтримки посольства України в Празі та «Регабусу» – найбільшої фірми-перевізника між Чехією та Україною. Приїхали також гості з північної Чехії – з міст Хомутов, Мост, Тепліце.

Виступили діти та дорослі із колективів «Світоч» та «Берегиня», школи «Ерудит», співав дует «Дуо МарОля», молодіжний колектив «Джерело», Станіслав Івасюк виконав пісню «Червона Рута», а гурт «Іґніс» завершив першу частину програми, в якій виступали українці з Чехії. У другій частині виступили заслужені артисти України Олеся Пасічняк, Антоніна Осипчук, Ірина Стиць, Павло Бубряк, Іван Дерда, гуморист Віктор Підгурський та Оксана Зелінська.

Виступають діти. Фото Зденка Жалского.

Друзі української громади – переважно чехи, які завітали на урочистості, – мали можливість побачити українців у національному вбранні, послухати українську музику та скуштувати традиційні страви і напої. Вхід на святкування був безкоштовний.

До Дня незалежності України у Будинку національних меншин на Воцеловій вулиці у Празі 24 серпня відбувся також святковий концерт молодого та талановитого співака Євгена Стеценка зі Львова, а гостем був місцевий співак Віктор Бичок. Концерт організував празький психолог, активіст української громади Ростислав Прокоп'юк. Також у празькому готелі «Олшанка» 29 вересня виступить співачка, заслужена артистка України Ірина Зінковська.

рс, пор

Відзнака від України для активістів

З нагоди державного свята – Дня Державного Прапора України – 23 серпня на щоглі Посольства було піднято бойовий прапор одного з підрозділів Військ спеціального призначення Збройних Сил України, з яким наші бійці захищали незалежність нашої держави на фронтовій лінії.

З нагоди відзначення Дня Державного Прапора України та Дня незалежності України Посол України в Чехії Євген Перебийніс вручив державні нагороди України громадянам Чехії Петру Оливі, Богдану Райчинцю та Петру Пойману за сприяння у встановлення миру на Сході України та значний внесок у наданні гуманітарної допомоги Збройним Силам України та цивільному населенню в зоні АТО, а також Подяки Посольства України в Чехії учасникам «Празького Майдану» Катерині Скрипник, Маркеті Крнянській, Олені Власенко, Соні Поспішіловій, Олександру Крамарову, які чотири роки поспіль щонеділі доносять правду про російську агресію проти України до сотень тисяч людей не лише Чеської Республіки, а й цілого світу.

На закінчення у приміщенні Посольства відбулося відкриття фотовиставки під назвою «Точка нуль» фотографа Павла Насаділа прес-конференція Посла для чеських ЗМІ. В урочистостях взяли участь представники української громади та чеської громадськості.

Вл. інф.

Посол Євген Перебийніс вручає подяку активістці «Празького Майдану» Соні Поспішіловій. Фото прес-служби посольства.

Фільм про окупацію Чехословаччини

Як почувається окупант? Чи несуть провину за його вчинок внуки і правнуки? Як отримати прощення і чи потрібне воно, якщо внуки і правнуки і на собі відчули тягар окупації? Ці важкі, майже біблійні питання про відповідальність, що лягає тягарем на нащадків, ставить дебютний фільм українського режисера, випускниці Празького академії мистецтв Анни Кривенко про окупацію Чехословаччини радянськими військами в 1968 році. У фільмі «Мій невідомий солдат», прем'єра якого відбулася в Центрі сучасного мистецтва DOX, вона поєднує свою власну родинну історію з архівними кадрами 50-літньої давності.

Їдучи у трамваї в центрі Праги, молода жінка відповідає на телефонний дзвінок з дому, говорить українською. Раптом милий літній пан з таксою на колінах накидається на неї зі звинуваченнями в окупації – ніби 50 років і не минуло, ніби це вона несе персональну відповідальність за дії Брежнєва і Політбюро, ніби в цей момент на її батьківщині, в Україні, не відбувається така сама окупація, якою керують з того самого Кремля.

Фільм молодої української режисерки Анни Кривенко ставить усі ці запитання і намагається шукати відповіді, вдивляючись у кадри кінохроніки та сторінки старого родинного альбому, який крізь десятиліття поєднує її родинну історію з історією окупації Чехословаччини.

Повернувшись з поїздки додому, Анна привезла з собою сімейний альбом, такий, який можна знайти в багатьох українських родинах – з вирізаними фотографіями. Тобто з фотографіями родичів, яких сім'я хотіла забути. У випадку Анни – це чоловік бабусиної сестри, який побував у Чехословаччині у 1968-му, приїхав на танку. А повернувшись, через кілька місяців покінчив життя самогубством. Сім'я була переконана, що через цю окупацію.

Документальна стрічка привернула велику увагу чеської публіки. Ще перед показом вийшло кілька інтерв'ю з авторкою, в яких вона розповідала про те, як намагання дізнатися про долю забутого родича та про те, що досвід окупації власної країни підштовхнули її до створення цього фільму.

У самому фільмі було показано багато паралелей з між окупацією Чехословаччини 1968 року і окупацією Криму 2014-го. Обидва рази російські танки

Під час дискусії про фільм у Центрі DOX.

приходили під приводом «братньої допомоги», а коли російські танки переходили кордон, командування чехословацького війська віддавало наказ своїм військовим скласти зброю і залишатися в казармах. Самі військові, щоб хоч якось проявити солідарність з народом, фотографувалися з плакатами проти окупації. Щоправда, як наголошували чеські учасники дискусії, навіть проросійські налаштовані чехи ніколи окупантів не вітали.

рс

Фільм з унікальними кадрами Володимира Балуха

Допомогти змалювати повнішу картину того, як нині живе Крим, може новий фільм чеського документаліста Ярослава Кратохвіла, готується до виходу на екрани, в тому числі і на телевізійний екран у Чехії. Журналістка «Радіо «Свобода» побувала 30 серпня на показі цього фільму під час Міжнародного фестивалю документальних фільмів Ji.hlava та поспілкувалася з його автором.

«Люди, з якими я розмовляв у Криму, мені здалися мені також якимись самотніми островами, вони живуть самі по собі», – говорить 33-літній режисер фільму Ярослав Кратохвіл. Єдиним винятком у цьому роз'єднаному суспільстві, на думку режисера, були кримські татари. «Вони єдині, кому вдалося втримати зв'язки між людьми, в родині, всередині своєї громади, і відчувати солідарність. Це дає їм силу говорити вільніше та сміливіше, ніж місцевим українцям, чи навіть росіянам», – ділиться своїми спостереженнями чеський режисер.

Представники російської громади розповідають у фільмі, як радісно очікували вони «приходу Росії». Доля бізнесмена та засновника кількох зоопарків в Криму Олега Зубкова, який вітав анексію Криму, а потім скаржився на неможливість вести бізнес, добре відома. Одна з кримських проросійських активісток Ольга Дронова, яка включилася в політичну діяльність на хвилі емоційного підйому, потім була відсунута від справ і нині, за іронією долі, мусить боротися проти «рідних чиновників». Режисер був здивований тим, що серед росіян було важко знайти людину, яка б відверто хотіла поговорити про справи на півострові. Здавалося, що висловлення своєї думки не вітається в нових умовах взагалі, як і будь-який громадський активізм, що не контролюється Москвою.

Кримські татари відкрито говорили про переслідування, про арешти, про кампанію залякування та про їхнє відкрите неприйняття нинішньої влади, яка знову хоче позбавити їх батьківщини. У фільмі з режисером відкрито про це говорить заступник голови Меджлісу кримськотатарського народу Ільмі Умеров, який за час зйомок та монтажу встиг побувати у російський тюрмі, а потім його передали в Україну. В Крим немолодий і хворий чоловік уже не повернувся.

Українець Володимир Балух, звичайний фермер з Криму, який не претендував на роль політичного діяча, а просто вперто не хотів розставатися ні з українським прапором, ні з українським громадянством дав, мабуть, найдовше своєї інтерв'ю саме чеському режисеру. На унікальних кадрах Балух пояснює, що він як людина, яка працює на землі і ніяк не залежить від російської держави, почувається вільно, але він також передбачає і свій арешт і навіть сфальсифіковані підстави для арешту. Розмова відбувається за лічені дні перед тим, як йому підкинуть зброю та сфабрикують звинувачення, за якими він вже понад рік сидить у російській тюрмі.

Ярослав Кратохвіл розповідає, що його фільм, який нині є в останній стадії технічної підготовки, восени покаже «Чеське телебачення», яке вже включило його в програму. Також режисер говорить, що фільм запрошений на численні кінофестивалі і скоро в англомовній версії його зможуть побачити в різних країнах світу.

Марія Щур

Володимир Балух – вже під арештом окупантів – у фільмі Ярослава Кратохвіла. Фото «Радіо «Свобода».

«Празька весна»: український відгук

Коли дисиденти не злякалися сибірських таборів і підтримали Чехословаччину у 1968 році, двоє консервативних комуністів стали таємним «стрижнем» інтервенції

ТЕКСТ: Богдан ЗІЛИНСЬКИЙ

Півстоліття тому до Чехословаччини увірвалися війська Варшавського договору на чолі із СРСР. Сотні радянських танків роздавили ущент «Празьку весну» – спробу надати «людського обличчя» соціалізму, який вже на той час асоціювався із тотальним винищенням опонентів, інакодумців, колективізацією та тоталітарною владою прокремлівської комуністичної партії. Понад двадцять подальших років у Чехословаччині панував суворий режим, названий «нормалізацією», де протестувати проти влади, окрім поодиноких відчайдухів-дисидентів, ніхто не смів.

Як події «празької весни» відобразилися на чесько-українських стосунках? У 1968 році вони пожвавилися, виходили богемістичні статті й переклади українською з чеської, доволі масштабними були й туристичні поїздки з Чехословаччини до тодішньої Української РСР[1]. Чеський слід у Києві навесні 1968 року найбільш виразно представляв Йозеф Швейк. Місцевий театр оперети з успіхом провів прем'єру музичної комедії «Мій бравий солдат», які за славним романом Ярослава Гашека написали Дмитро Шевцов і Володимир Лукашев, а режисером був Олександр Горбенко. Шевцов водночас і зіграв головну роль Швейка. У виставі з'явилася інде невідома партнерка Швейка Боженка і навіть автор славного твору.

Двояка реакція

Та загальна ситуація тоді була далека від комічної. Українська реакція на чеські та словацькі події була двоякою: якщо представники Компартії України були проти будь-яких реформ, у тому числі й чехословацьких, то дисидентський рух висловлювався на підтримку чехословаків і протестував проти радянського збройного втручання.

Одним типом реакції була думка українського компартійного боса Петра Шелеста. Його дуже критичний підхід до «Празької весни» відомий через автентичні, пізніше частково відредаговані щоденники. Зовсім іншого змісту є щоденники режисера та театрознавця Леся Танюка. Хоча автор їх писав переважно в Москві, але в дусі чітко українському та некомуністичному.

Ці свідчення презентують два зовсім різні підходи до тодішніх чехословацьких подій. Водночас вони є тою відомою вершиною айсберга. Вплив «Празької весни» на Україну був набагато ширшим і різноманітнішим – вже тому, що Україна як єдина радянська республіка була сусідньою для Чехословаччини. Про настрої в середовищі української інтелігенції свідчать не тільки щоденники, а й особиста кореспонденція та спогади діячів. Зацікавлені можуть поступово ознайомлюватися із ними у пресі. У чеському середовищі ці автори залишаються майже невідомими. Та це цінності їхніх безпосередніх реакцій не змінює.

Іван Світличний

Постійний контакт із чехами він підтримував за допомогою листування із празькою україністкою Зіною Геник-Березовською. Літературний критик, перекладач і активний дисидент родом із Луганщини Іван Світличний (1929-1992), ув'язнений у 1972-1983 роках, у 1968 році ще був на волі, але вже мав підвищений ризик бути покараним.

Обкладинки книг протилежних спогадів: Петра Шелеста (під ред. Юрія Шаповала, в-во «Адеф», 2011 рік) та Леся Танюка (в-во «Фоліо», 2004).

У листі до Праги від 17 січня 1968 року він у першу чергу цікавиться новинками чеської та словацької поезії, за якими у Києві не міг достатньо стежити: «Людина хотіла б не відставати від Європи, або хоча б хотіла б уявляти собі, що не відстає від неї». Через два місяці Світличний цікавився новим виданням поезії Незвала – мабуть, йшлося про видання відомих сонетів таємничого Роберта Давіда[2].

Крім того, у листі від 5 червня Світличний згадував перекладацькі та книжні питання. Він цікавився якими-небудь

[1] Zilynskyj Bohdan (boz). Před 50 lety (XIX): Další ohlasy «Pražského jara» v Kyjevě / My a Ukrajina – 2018. – 24. července. Přístup: https://www.myaukrajina.cz/node/518.

[2] Вітєзслав Незвал (1900-1958) – чеський поет, прозаїк і перекладач, співзасновник поетизму, основний представник чеського сюрреалізму. У 1936-1938 роках видав анонімно збірки, в яких, правда, не було жодних ознак сюрреалізму та які стоять окремо від усієї творчості Незвала: «52 гіркі балади вічного студента Роберта Давіда», «100 сонетів рятівниці вічного студента Роберта Давіда» та «70 віршів з підземного світу на прощання з тінню вічного студента Роберта Давіда». У цих баладах автор звертається безпосередньо до читача, а в кінці кожної з них міститься так зване послання. У цій збірці він звертається до актуальних проблем сучасного йому суспільства. Всі балади мають сильне соціальне наповнення і виражають віру поета у світову революцію.

гарними виданнями поезії Владіміра Голана і вислав до Праги два переклади кількох чеських віршів, які він створив сам (переклав, чи, швидше, переспівав вірші Мирослава Голуба і Антоніна Броуска). Також додав три переклади Івана Ющука з поезії Яна Скацела. Напевно, ці тексти мали бути опубліковані в пряшівському журналі «Дукля». Інтерес до чеських книг тоді був досить поширеним явищем. Мисткиня Алла Горська 3 травня писала невідомому Вацлавові, можливо, художнику Вацлаву Фіалі, і просила його про надання публікацій про радянського художника П. Н. Філонова.

Однак повернемося до Світличного. Він, безумовно, не тільки цікавився новими книгами. Можемо ознайомитися із уривком з листа від 6 квітня 1968 року, де він обмірковує поточне чехословацьке питання: «Я сподіваюся, що тепер тобі дійсно добре. Навіть тут ми раптом стали настільки переконаними чехословакофілами, що це майже неймовірно. Ми дуже раді за вас, і водночас тішимося думкою, що нам через це буде зовсім не гірше, а саме тільки краще. Я – невиправний оптиміст, і всім завжди кажу, що кожен день все ближчий до комунізму. І це справді так».

Останні дві фрази дивують і змушують розмірковувати про їхню серйозність. Якщо це не іронія, то комунізм тут можна розглядати по суті як досяжну позитивну мету. Його наближення гарантує, утім, відповідно до уявлень Світличного, зовсім не радянська система, але велика чехословацька спроба проведення реформ.

В'ячеслав Чорновіл

Навесні 1968 року в ув'язненні В'ячеслав Чорновіл (1937-1999), дисидент, який був жорстоко покараний за свої погляди вже наприкінці 60-х років, написав відкритого листа, датованого 28-мим або 29-тим квітнем. Він починається так: «Мої дорогі люди!». Був адресований усім українським прихильникам Чорновола. Вся заключна частина листа, таємно винесеного із в'язниці і, отже, нецензурованого, присвячена оцінці чехословацьких подій: «Категорично заявляю, що всупереч різним нелогічним твердженням типу «пишуть про нього [Чорновола – авт.] за кордоном мельниківці [одна із груп українських націоналістів – авт.], що він є з ними одна рука», що я твердо стояв і стою на позиціях соціалізму, але соціалізму не того, який намагається регламентувати не лише дії, а й мислення індивіда. Я не уявляю собі справжнього соціалізму без гарантованих демократичних свобод, без найширшого політичного і економічного самоврядування всіх клітин державного організму,

Свобода, Дубчек, Черник, Смрковський
наші законні представники

Нове життя | ДРУЖНО ВПЕРЕД — № 42 (108)
Пряшів, 27 серпня 1968 р.

Posolstvo
prezidenta ČSSR s. L. Svobodu

Під Бескидом дзвони дзвонять,

ÚLOHA DŇA

що легальне, а що ні

Vyhlásenie

Перша сторінка української газети у Словаччині, яка вийшла підпільно у 1968 році. Фото з архіву Івана Гнатя, джерело: «Радіо «Свобода».

без реального, а не паперового забезпечення прав усіх націй багатонаціональної держави. Історична практика показує, що в соціалізмі намітилися два шляхи: той, який намацує Югославія, а зараз і Чехословаччина, та шлях Сталіна і Мао Цзедуна. Становище десь між ними є нетривкою і вразливою позицією. Воно повинне неминуче привести до одного із цих двох шляхів, своїм коливанням дезорієнтує маси і візьме їм віру у будь-які ідеали, окрім ідеалів більш-менш забезпеченого, нейтрально-упорядкованого виживання.

Перепрошую за такий дуже поверхневий виклад складних питань. Я хотів пояснити свою суспільну позицію ось цим примітивним способом (для реалізації інших умов тут немає), щоб унеможливити брудні інсинуації»[3].

Цікаво, що в умовах 1968 року Чорновіл міг отримувати до в'язниці, наприклад, «Дуклю», український журнал із Чехословаччини. Цей журнал значно відрізнявся від радянських друкованих видань, перш за все, незрівнянно більшим ступенем свободи. Він міг подати набагато точнішу картину подій в Чехословаччині, ніж більшість його відносно вільніших співгромадян. В іншому листі всередині червня Чорновіл

[3] Широке море України: Документи самвидаву з України: Документи VII. – Париж: Перша Укр. Друкарня у Франції; Балтимор: Укр. вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1972. – С. 104. Див. також: Дмитрук В. І. Незгодні: події 1968 р. в Чехословаччині крізь призму архівно-слідчих справ КДБ УРСР // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. Вип. 35. – 2008, п. 35; режим доступу: http://politics.ellib.org.ua/pages-6282.html

В'ячеслав Чорновіл, в'язничне фото

закликав дружину в жодному разі не відмовлятися від зусиль відвідати Чехословаччину.

Не дивно, що за своє розуміння соціалізму і його короткостроковий чехословацький варіант, але головним чином за систематичний захист прав українців і української мови, Чорновіл дочекався відповідної «нагороди»: був позбавлений свободи протягом тривалого часу (у 1972-1979 і 1980-1985 роках), в обох випадках у суворих радянських регіонах, значно віддалених від України.[4]

Але ми повинні розуміти, що не всі українські письменники та культурні діячі одразу публічно стали дисидентами або принаймні співчували опозиційному руху. Великій частині таких менш рішучих осіб доводилося приймати тактику і маневрувати. Деякі інші автори охоче і частково за переконаннями тримали лінію партії, і, отже, приймали критику радянського керівництва щодо чехословацьких політичних інновацій. Так само розділеними залишалися думки й інших груп, представлених в українському суспільстві...

[4] Є ще чимала кількість подібних і не менш цікавих осіб, виступів та документів. Варто згадати прізвища Лариси Богораз, харківського філолога, яка 25 серпня 1968 року не побоялася вийти на «демонстрацію сімох сміливців» на московській Червоній Площі проти атаки на Чехословаччину, за що вона була засуджена на 4 роки і була відправлена у Сибір – працювати на деревообробному комбінаті. Василь Макух наважився на самоспалення – 5 листопада 1968 року він, охоплений вогнем, вибіг на київський Хрещатик, вигукуючи гасла за волю України та Чехословаччини й «геть окупантів!», і через 5 днів помер від опіків. Зорян Попадюк розклеював на Львівщині листівки проти інтервенції до Чехословаччини, і також згодом за це був покараний багатьма роками сибірських ув'язнень та заслань. Виступав проти вторгнення до ЧССР і кримськотатарський дисидент Мустафа Джемілєв. Загалом, за повідомленням історика Олега Бажана, від 21 серпня до 7 вересня 1968 року кадебісти нарахували 1182 випадки антирадянського спрямування, породжених саме введенням радянських військ до Чехословаччини. Йдеться про різні листівки, листи, написи на будівлях, висловлювання тощо, які з'являлися у всіх регіонах України. Більше див.: Шурхало Дмитро. Вторгнення до Чехословаччини і Україна // Радіо «Свобода», 2018. – 19 серпня; режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/istorychna-svoboda-soviet-invasion-czechoslovakia-1968/29439570.html

Карикатури 1968 року – на чехословацьких москвофілів та радянську армію.

Українські комуністи: різко проти «празької весни»

Також слід згадати й інші реакції, які були викликані у тодішньому Києві чехословацькими подіями. Вони виникали на рівні центрального партійного апарату на основі інформації, яка приходила з нижніх рівнів комуністичної ієрархії, а саме від обласних (а перед тим, без сумніву, від районних) комітетів Комуністичної партії України. Ця інформація не була отримувана тільки з ініціативи українського комуністичного керівництва. Йшлося, швидше, про виконання директив з Москви, куди прямувала відповідна інформація з Києва.

Два з багатьох випадків: за інформацією, наданою наприкінці травня 1968 року до Києва із західної Івано-Франківської області, до зазначеного регіону з Чехословаччини надходили три українські часописи. Хоча це й не астрономічно велика кількість, але 152 примірники тижневика «Нове життя» могли стати детонатором, так званою «ідеологічною диверсією».

Не менш цікавою є інформація за підписом Петра Шелеста, відіслана також наприкінці травня до Москви, де оцінюються коментарі про ситуацію в Чехословаччині, перехоплені у західних прикордонних регіонах. В деяких місцевостях Закарпаття, хоча і не в масовому масштабі, промайнула думка, що «чехословацький уряд має намір приєднати територію радянської Закарпатської області до Чехословаччини». Ніхто тоді в Празі не міг серйозно навіть думати про щось подібне, але такі натяки вже викликали в Києві і в Москві занепокоєння. Ця позиція, зрештою, хоча і незначною мірою, потрапила до порядку денного славних переговорів в Чіерній над Тісоу.

Таємна консерваторська змова

Про містечко Чіерна-над-Тісоу, або просто Чорна над Тисою, знав півстоліття тому, влітку 1968, кожен громадянин Чехословаччини. Ця назва звучала протягом трьох днів і багатьма іноземними мовами. У цьому прикордонному містечку і залізничній станції на південному сході Словаччини три дні поспіль тривали переговори лідерів Чехословаччини і радянської компартії про накопичені спірні питання[5].

Та переговори мали специфічну передмову, у якій грали важливу роль вже згадані Петро Шелест та Василь Біляк[6]. Обоє вночі з 20 на 21 липня таємно зустрілися на «нейтральній території», біля угорського Балатону. Шелест мав мандат від керівництва радянських комуністів, а Біляк діяв самостійно, на власний розсуд, хоча його антиреформістські погляди поділяли деякі чехословацькі комуністи. Шелест скористався запропонованими можливостями, і розмістився у двоповерховому будинку, який мав у розпорядженні угорський комуністичний лідер Янош Кадар. Десь у цьому районі також повинен був перебувати й «екскурсант» Біляк.

Згідно зі щоденниками Шелеста, було холодно і віяв сильний вітер, обмежуючи чутність. Розмовляти удвох безпосередньо біля берегів озера було неможливо і навіть небезпечно. Тому Шелест із Біляком сховалися під дах і розмовляли разом шість годин – від одинадцятої години вечора аж до ранку. Розійшлися біля п'ятої ранку. Із записів випливає, що Біляк виступав головним ворогом лідерів реформістського крила всередині КПЧ, головним чином Олександра Дубчека та Йозефа Смрковского. Шелест у відповідь відкрито заявив про те, що радянській стороні потрібен лист Біляка і людей від керівництва Комуністичної партії, які мають подібні погляди. Лист мав містити прохання про допомогу до радянської сторони. Шелест пообіцяв Білякові, що лист не публікуватиметься, і буде збережена анонімність його підписантів. Та Біляк на той час не мав готовим такого листа, і, можливо, навіть не був впевненим, що його написання взагалі потрібне.

Але в основному обоє консерваторів зійшлися у поглядах на більшість питань, і, перехиливши вранці по келиху токайського вина, роз'їхалися. Шелест через Будапешт помчав до Москви, де інформував спочатку самого Леоніда Брежнєва, і наступного дня – 22 липня – повідомив про переговори всіх членів радянського політбюро.

Планування зустрічі на кордоні

Вже напередодні обговорювалося конкретне місце переговорів між чехословацькою і радянською делегацією. З чехословацької сторони були запропоновані місто Кошице або місто в СРСР, не надто віддалене від чехословацького кордону, наприклад Київ або Львів. Після повернення Шелеста викристалізувалася ідея про можливість чехословацько-радянської зустрічі в Чіерній-над-Тісоу. За це виступав перший секретар закарпатського обкому компартії Ільницький. Шелест 24 липня приїхав на огляд місць для перебування радянської делегації, зупинився і в Чіерній. Партійний бос України був стурбований тим, що всі проблеми, пов'язані із переговорами, можуть повернутися проти нього самого, і спробував подбати, щоб все було якнайкраще. Він дуже добре знав, що на території всієї Закарпатської області вже протягом тривалого часу утримується надзвичайно велика концентрація радянських військ, які готові вторгнутися до Чехословаччини.

Чіерна-над-Тісоу було відносно невеликим містечком, яке виникло у зв'язку з переміщенням радянсько-чехословацького кордону у 1946 році – тоді Радянський Союз для своїх потреб забрав залізничну станцію Чоп, розташовану за кілька кілометрів далі на схід. Чіерна, яка насправді не лежить безпосередньо на Тисі, але приблизно за п'ять кілометрів від неї, була містечком із приблизно 8 тисячами жителями. Тут проживали в основному працівники залізниці, вокзалу та станції переустановлення візків. Поряд із «радянськими воротами» Чопом, це була основна станція, через яку відбувалися основні транспортні перевезення між ЧССР та СРСР – як вантажні, так і пасажирські, тобто обсяги були вже на той час доволі великими. Сьогодні тут залишилася лише половина населення, бо транспортне та економічне значення Чіерної-над-Тісоу зменшилося. Незважаючи на чисто слов'янську назву, більшість населення в 1968 році становили угорці, яких тут, як і сьогодні, більше, ніж словаків. Також тут проживає велика кількість ромів. У Чопі,

[5] Zilynskyj Bohdan (boz). Před 50 lety (XIX): Mezi Balatonem, Čiernou a Bratislavou / My a Ukrajina – 2018. – 1. srpna. Přistup: https://www.myaukrajina.cz/node/521.

[6] Шелест Петро Юхимович (1908-1996) – партійний і державний діяч УРСР та СРСР родом із Харківщини. Перший секретар ЦК КП України (1963-1972), член Політбюро ЦК КПРС (1966-1972). Був ідейним комуністом, проте намагався обстоювати інтереси УРСР і домагався паритету в економічних відносинах між Центром та союзними республіками. Був запідозрений вищим керівництвом СРСР у недостатній лояльності і переведений до Москви на посаду заступника Голови Ради Міністрів СРСР (1972). Його книга «Україно наша Радянська» (1970) була розкритикована за «недостатній інтернаціоналізм», вилучена з продажу та з бібліотек. У квітні 1973 року Петро Шелест був виведений із Політбюро і відправлений на пенсію. Проживав у Москві. Василь Біляк (1917 – 2014) – чехословацький діяч прорадянської орієнтації, член Політбюро, секретар ЦК КПЧ (1968-1988). Народився біля Свидника у бідній сім'ї, став кравцем. У КПЧ користувався великим впливом, особливо в ідеологічній та міжнародній сферах. У грудні 1989 року був визнаний «неосталіністом» і виключений з компартії. У Словаччині до 2011 року були спроби притягти його до судової відповідальності.

Дубчек, Брежнєв, Біляк та інші учасники переговорів виходять із будинку культури залізничників у Чіерній-над-Тісоу.

трохи більшому і старшому залізничному вузлі, панували подібні національні співвідношення.

Марні переговори із «чорним» результатом

Чіерна стала місцем зустрічі двох делегацій, у яких були представлені члени і кандидати до вищих органів партії – радянського політбюро і чехословацького центрального комітету. У обох делегаціях були етнічні українці – з радянського боку русифіковані Петро Шелест та Микола Підгірний (Ніколай Подґорний), а з чехословацького – Василь Біляк, навпаки – пословачений. Жоден з них, звичайно ж, не мав представляти українські інтереси – вони в рамках чехословацько-радянських переговорів не грали практично ніякої ролі.

Терпіння ведучих радянських комуністів на той час вже було вичерпане – вони вже не мали наміру мовчки спостерігати за подальшим поглибленням демократизації в Чехословаччині. Вони побоювалися запланованого позачергового з'їзду КПЧ і можливості відновлення соціал-демократичної партії. Червоною ганчіркою для них був памфлет «Дві тисячі слів». Військова атака на Чехословаччину здавалася їм дедалі необхіднішою, частина членів радянського керівництва, утім, побоювалася міжнародної реакції і наслідків подібних подій. Судячи з усього, це стосувалося і самого Брежнєва. Саме тому «совєти» вирішили спочатку провести двосторонні переговори, які насправді нічого не могли вирішити.

Усе почалося тим, що радянська делегація прилетіла на військовий аеродром до Мукачева, звідти автомобілями виїхала до кордону біля Чопу. Тут почала свою незвичайну функцію у підготовлених залізничних вагонах, які стояли за 800 метрів від кордону. Звідси «партійний» поїзд вирушив 29 липня через кордон. Почалися складні переговори, на яких виступили і відстоювали свої погляди також Біляк та Шелест. Лідер компартії України у своїй промові 30 липня, коли Брежнєв за станом здоров'я не був присутнім, розкидався радикалізмом і, серед іншого, різко висловлювався на особисту адресу Франтішека Кріґеля. Представникам чехословацької влади дорікав, що через спільний кордон в Україну засилаються багато примірників «Двох тисяч слів». Ця промова, яка була однією з найрадикальніших, які тільки звучали з вуст радянських чиновників, викликала значну незгоду лідерів КПЧ. На переговорах у Чіерній вона стала одним із найбільш конфліктних моментів. Дубчек навіть на деякий час покинув переговори. Два моменти залишалися дещо незрозумілими. За деякими відомостями, Шелест у своїй промові використовував відверто антисемітську термінологію щодо Кріґеля, звинувачував чехословацьку партію, що у країні вимагають змін кордонів із СРСР та повернення Закарпатської області Чехословаччині. Шелест у своїх записах про ці два пункти не згадав. Однак, він не забув згадати, що Біляк під час приватної бесіди у Чіерній повідомив, що «лист-запрошення» буде готовий, і що він особисто передасть його Шелестові. Але це сталося на кілька днів пізніше.

Туалетний лист-запрошення для танків

Зрештою, переговори у Чіерній досягли якогось остаточного компромісу, але кожна із делегацій його інтерпретувала по-своєму. Радянські представники не могли бути задоволені результатами переговорів. Тому підготовка до інтервенції не зупинялася. Водночас була запланована ще одна зустріч представників усіх «братських», тобто підлеглих радянському режиму правлячих партій, які вже протягом кількох місяців послідовно критикували чехословацькі реформи. Тому радянська делегація своїм поїздом поїхала до Братислави, де 3 серпня відбулася остання зустріч перед окупацією. Поза її основною програмою Біляк дотримав свою обіцянку. О 20-тій годині в громадському туалеті передав довгоочікуваний «лист-запрошення» (у чеській мові відомий як «зваці допіс») – але не Шелесту особисто, а через працівника КДБ Савченка. Лист, зміст якого Шелест записав, містив, серед іншого, те, що й потрібно було радянській стороні: прохання, щоб «совєти», у разі необхідності, запобігли контрреволюції, громадянській війні і кровопроллиттю в Чехословаччині. За словами Шелеста, листа підписали чехословацькі комуністичні лідери: Індра, Біляк, Колдер, Барбірек, Капек, Ріґо, Піллер, Швестка, Гофман, Ленарт та Штроуґал – тобто їх не так вже й мало. Ґустав Гусак у цій «туалетній компанії» ще не був – його час був ще попереду і за інших умов.

Шелест навіть припустив, як би могло виглядати нове керівництво Чехословаччини – Свобода залишатиметься президентом, Індра прийняв би посаду першого секретаря ЦК КПЧ, Біляк став би головою уряду і Колдер – найвищим офіційним представником Національного фронту. Остаточне розташування фігур, утім, стало іншим. Та багато підписантів листа незабаром дійсно стали архітекторами так званої «нормалізації» в Чехословаччині, і протягом багатьох років поділяли відповідальність за нещасний розвиток цієї країни. Шелест негайно передав «лист-запрошення» Брежнєву і надав йому один із аргументів, який би виправдовував інтервенцію. Згодом радянська делегація вирушила поїздом з Братислави через Київ до Москви. До військової атаки на Чехословаччину залишалося трохи більше двох тижнів.

Братиславська зустріч після серпневої інтервенції отримала народну приказку: «На зустрічі в Братиславі Брежнєв тримав ніж в рукаві». Та одним із важливих радянських чиновників, які готували і організували інтервенцію, був лідер українських комуністів Шелест. Це, безсумнівно, дуже сумний момент в історії чесько-українських відносин. Але узагальненням тут немає місця. Шелест представляв деградовану частину українського суспільства – ті його кола, які отримали за свою повну лояльність чи навіть «ультралояльність» частку у владі. Справжнім представником своєї країни він, звичайно, не був...

Можливо, навіть не розумів, наскільки цінні свідчення він своїми додатковими записками він залишив. Він звинуватив самого себе, врешті-решт, бо видав свідчення про власну некомпетентність і неосвіченість, які його, разом із необхідністю повністю підпорядковуватися центральній московській владі, привели до описаних тут поглядів та дій. Перспективний напрямок українського розвитку, утім, не репрезентував Шелест, ані не Біляк у чехословацьких умовах. Розвиток дуже повільно прямував уже зовсім в іншому напрямі.

Уривок листа-запрошення від консервативних чехословацьких комуністів до радянського керівництва. Колаж: denik.cz

Victim blaming від Філіпа

Чому вождь чеських комуністів перекрутив історію про роль українців у придушенні «Празької весни» 1968 року?

Підготував: Олекса ЛІВІНСЬКИЙ

Відзначення 50-річчя вторгнення військ Варшавського договору до Чехословаччини отримало присмак міжнародного скандалу. Голова Компартії Чехії й Моравії (КСЧМ) Войтєх Філіп у інтерв'ю британській газеті «The Guardian» намагався применшити роль Росії у інтервенції, і перекинути відповідальність здебільшого на... українців.

«У політбюро на той час був один-єдиний росіянин, і той голосував проти вторгнення. А Брежнєв був з України. Основною силою армій-інтервентів були українці, – сказав голова КСЧМ. – Історія 1968 року на 100 відсотків підроблена. Ніхто не напише, що вся ідея побудована на антиросійських позиціях.

У чеському парламенті на запитання журналістів йому довелося обґрунтовувати свої слова. Він додав, що сказав правду. «Бюро ЦК КПРС було сформоване таким чином. І я лише нагадую історичні документи, що Леонід Ілліч Брежнєв був українцем і проголосував за вторгнення. Представник Російської Федерації проголосував проти, представник Литви утримався, а решта національностей, в тому числі ті, хто був близьким до Леоніда Брежнєва, також були українцями, – сказав Філіп. – Тут поширена думка, що єдиним винуватцем була Російська Федерація. Але Російська Федерація не є єдиним наступником СРСР. Республік було 15, і всі 15 брали у цьому участь. У цьому всьому не можна звинувачувати Росію, бо це був Радянський Союз, а не Російська Федерація».

Повернення КСЧМ до абсурду і сталінізму

Ненависть чеських комуністів до України, де комуністична ідеологія перебуває під забороною і яка чотири роки обороняється від російської агресії, відома. Тому комуністи намагаються скинути на українців весь негатив, у тому числі радянського періоду. Сам Філіп вже ображав Україну тим, що назвав її «штучною державою». Та остання заява є особливим абсурдом. Адже саме в Росії неодноразово виправдовувалася так звана «операція «Дунай»: досить згадати нашумілий документальний фільм «Варшавський договір. Розсекречені сторінки», який вийшов в ефірі телеканалу «Росія-1» наприкінці травня 2015 року, або статтю під назвою «Чехословаччина повинна бути вдячна СРСР за 1968 рік: історія «празької весни», яка вийшла у листопаді 2017 року на сайті телеканалу Міноборони Росії «Звєзда». Саме тоді чеський президент Мілош Земан перебував у Москві з візитом, і, після його невдоволення, «Звєзда» увімкнула задній хід і статтю зняла. Але у подібному дусі у Росії вийшли тисячі статей за останні два десятки років, і їхніх авторів ніхто не карає. В Україні ж інтервенція до ЧССР однозначно засуджується як радянський злочин.

Різко розкритикувала заяву Філіпа чеська опозиція. Запопадництвом перед Москвою, применшуванням її злочинів і фальсифікацією історії назвав дії комуністів голова Громадянсько-демократичної партії (ОДС) Петр Фіала. Голова партії ТОП 09 Іржі Поспішіл додав: «Перекручування історії завжди було і є домінантою тоталітарних і антидемократичних сект і їхніх лідерів... Намаганнями зняти провину з Росії в окупації ЧССР Войтєх Філіп став просто маріонеткою зростаючого у впливі сталінського крила КСЧМ». Його заступниця Маркета Пекарова-Адамова додала: «За такою логікою німці не винуваті у Другій світовій війні, бо Гітлер був австрійцем. Так само можемо звинувачувати Грузію в загибелі мільйонів людей, бо Сталін був грузином?». Аналогічно висловився і депутат від християнсько-народної партії (КДУ-ЧСЛ) Марек Виборни. «Та ж логіка, що у нормалізації винувата Словаччина, бо Гусак був словаком. Товаришу, на вашому місці, мабуть, краще мовчати», – написав він про Філіпа.

Речник чеського президента Їржі Овчачек зазначив, що погляд президента Мілоша Земана на серпень 1968 року залишається незмінним. «Окупація була злочином. Будьмо щасливими, що сьогодні ми можемо вільно сказати цю правду, і нас ніхто

не покарає за це професійною ліквідацією», – заявив він.

За словами прем'єр-міністра Андрія Бабіша, немає сенсу обговорювати, хто якого був походження. «Для Чехословаччини це одна із найбільших трагедій в історії, і дійсно все одно, якої національності були члени політбюро або окремі солдати», – заявляв він спочатку обережно, та згодом на прес-конференції додав: «Пан Філіп розвинув якусь теорію, я цього не розумію... Люди казали, що прийшли москалі [в оригіналі – «Русаці» – ред.], і це все. І це була катастрофа для всього народу. Я це засудив, було це неприйнятно, і зрозуміло, що все це організував Радянський Союз. Згадуємо про те, коли нас окупували, коли ми грали у хокей, і, звичайно, Палах і все. У 1968-мому була надія, що буде той 1989-тий, але треба було ще почекати 21 рік, щоб це настало. Ми тоді мали велику надію, та прийшли танки та всьому настав кінець».

МЗС України: ми самі були окуповані

Слова Філіпа викликали резонанс в Україні. Заголовки були гучними: «У Чехії звинуватили Україну у придушенні Празької весни», «Інтервенція українських солдат у 1968 році до Чехії: грандіозні звинувачення» тощо. Агентство УНІАН зазначило, що «до чеської комуністичної партії, яка вперше за 30 років наблизилася до влади, повернувся привид минулого».

Українське посольство в Чехії спочатку не коментувало слова Філіпа, на-

вівши лише цитату із антиутопічного роману Джорджа Орвела «1984». Згодом зазначило, що слова Філіпа – це брехня, а чеська компартія є послідовним захисником російських злочинів, особливо агресії Росії в Україні. Воно спростувало всі його твердження, нагадало, що Брєжнєв вважав себе за походженням «росіянином, пролетарем і металургом», і що у політбюро з 11 осіб насправді було 6 росіян, і всі голосували «за» атаку на Чехословаччину, оскільки у СРСР не було прийнято голосувати «проти». Крім того, велику роль в інтервенції грав росіянин Юрій Андропов, кандидат у члени політбюро та тодішній керівник КДБ. «Україна сама на той час була окупованою російським комуністичним режимом», – зазначило посольство.

«Чому компартії, які ще залишилися в деяких країнах, і досі зачаровані романтичними комуністичними ідеями? Адже режиму радянського фейкового комунізму давно нема, а сучасна Росія є яскравим прикладом економічної нерівності та соціальної несправедливості... Російський тоталітаризм незмінний при всіх режимах – царському, комуністичному чи путінському... Звинувачення лідера чеських комуністів на адресу українців, що нібито вони винуваті у придушенні Празької весни, звичайно ж, повний абсурд», – додав міністр закордонних справ Павло Клімкін.

Хто був у політбюро та ким був Брєжнєв?

Згідно з історичними документами, у 1968 році у радянському політбюро, сформованому за два роки до цього, було 11 осіб. Окрім Брежнєва, там було п'ятеро росіян – Ґеннадій Ґромов, Андрєй Кірілєнко, Алєксєй Косиґін, Міхаіл Суслов, Алєксандр Шелєпін, один білорус – Кіріл Мазуров, один латвієць – Арвід Пелше, та українці – Микола Підгорний, Дмитро Полянський та Петро Шелест. Тож нинішній чеський комуніст Філіп ввів читацьку аудиторію в оману. У той час найвище керівництво радянських комуністів приймало рішення цілісно, і в рамках партійної та армійської номенклатури національність окремих функціонерів не мала ніякого значення. «Погано, якщо політики оцінюють речі, у яких вони не розбираються», – каже історик Олдржіх Тума для «Лідових Новин».

Національність Брежнєва, який народився на сході України, в Кам'янському (згодом Дніпродзержинськ) поблизу тодішнього Катеринослава (раніше Дніпропетровськ, сьогодні Дніпро), в офіційних документах не вказується однозначно. У деяких документах він зазначається як росіянин, в інших – як українець. Про походження його батьків в російських колах тривають суперечки. Швидше за все, вони були етнічними росіянами, які приїхали працювати у тодішню Катеринославську губернію із Курської губернії – яка, утім, не надто віддалена від Харківщини та Полтавщини. Його мама, Наталія Денисівна Мазалова (в дівоцтві) мала нібито також і польське коріння, навіть володіла польською мовою та вчила її й дітей. Батько був технічним працівником на металургійному заводі. Російські любителі поколупатися у кровному походженні знайшли у Брєжнєва, крім російських, українських й польських предків, ще й румунських, циганських і, звісно ж, ще й єврейських також. А Сталін взагалі вважав Брєжнєва... молдованином. Але все це – не більше, як спекуляції, які не мають ніякого значення. Важливо, що сам Брєжнєв вважав себе абсолютно радянською людиною, і не припускав зменшення сфери впливу СРСР. Що український націоналізм, із яким він боровся після війни на посаді військового політрука у Львові, що «празька весна» – для нього були однаково ворожі. В Росії навіть вважають, що він «панькався», тобто довго вагався з введенням військ ЧССР, вів переговори із Дубчеком, навіть кілька разів відкликав початок так званої операції «Дунай». І донині в Москві вважають, що дії СРСР були правильними, виправданими, що треба було навіть ще раніше ввести війська до Чехословаччини, яка, мовляв, «допомагала фашистам зброєю та хотіла впустити НАТО». Регулярно російські «ветерани» цієї операції зустрічаються та нагороджують один одного медалями за «бойові заслуги».

Республіки на зовнішню діяльність СРСР не впливали

Історик Олдржіх Тума додає, що «ментальність і міркування всього політбюро були суто партійними, радянськими, і національні особливості чи інтереси тоді не відігравали ніякої ролі». Дослідник Інституту сучасної історії Академії наук Чеської Республіки нагадує, що насправді в СРСР було централізоване керівництво, влада у національних республіках була обмеженою і зовсім не мала впливу на міжнародну політику Союзу. УРСР та БРСР, хоч і були членами ООН та мали навіть невеличкі Міністерства закордонних справ, цілком підпорядковувалися московському керівництву. В ООН вони завжди голосували й виступали одноголосно із сюзереном – СРСР. УРСР не мала своїх дипломатичних місій за кордоном, усіма міжнародними питаннями займалися тільки радянські посольства та МЗС.

Подібно абсурдним є й інший аргумент Філіппа, – мовляв, українці складали основну частку у військовому вторгненні. Дійсно, головною ударною силою стали війська так званого Прикарпатського військового округу (ПрикВО) та 38-ї загальновійськової армії зі штабами у Львові та Івано-Франківську. Але вони були компонентами централізованої радянської армії, які чітко виконували накази з Москви. В радянській армії військових часто відсилали служити за тисячі кілометрів від регіону походження, тож на Західній Україні служили часто вихідці із центральних регіонів Росії та Середньої Азії, а туди відсилали українців, білорусів, литовців. Саме так в СРСР намагалися скувати єдиний «радянський народ». Тим більше, вже від весни 1968 року під приводом різноманітних навчань та маневрів у ПрикВО зосередилася більша кількість живої сили та техніки – СРСР готувався до атаки на Чехословаччину. У ПрикВО прибули десятки тисяч військовослужбовців з частин, розташованих у всіх регіонах Союзу. Хто якої з них був національності – вже зараз з'ясувати практично неможливо. Але єдиною мовою комунікації в радянській армії була тільки російська.

Філіп – брехун та маніпулятор

Філіп – не єдиний, хто розповсюджує маніпульовані твердження про значну українську участь у вторгненні. Подібний анонімний текст протягом кількох місяців вже з'являється у соціальних мережах і на дезінформаційних сайтах, таких як «інфокур'єр», «позитивний світ» або «правий блок». Також стверджується і про підготовку вторгнення військ НАТО із Західної Німеччини, тому армії країн Варшавського Договору були змушені діяти. Але історики неодноразово спростували цю тезу. Фактично, це була одна із дезінформацій радянської спецслужби.

Проблематичним також є твердження Філіпа, що тодішній перший секретар чехословацьких комуністів Александр Дубчек знав про заплановане вторгнення за два дні до нього і не попередив громадян власної країни. Свідчення про те, що готується неполітичне вирішення, дійсно існували. За тиждень до вторгнення Брежнєв телефонував Дубчеку, і протягом години змінював дружній тон на погрози. Пізніше вождь радянських комуністів вислав до Праги листа, в якому заявив, що Чехословаччина не виконує того, що обіцяла, і СРСР не може чекати вічно. «Але ніякої чіткої заяви про військову інтервенцію чи погроз у листі не містилося. Дубчек, вочевидь, вважав це частиною тиску, ніяких фактів він не мав», – каже Тума.

Мої доленосні чеські вісімки

Посол України в Чехії ділиться своїми дуже особистими спогадами про доленосні вісімки, що пов'язують його життя з історією чехів і словаків.

ТЕКСТ: Євген ПЕРЕБИЙНІС

Чехи дуже люблять говорити про «доленосні вісімки» своєї історії: 1918 рік – поява Першої Чехословацької Республіки, 1938 рік – Мюнхенська угода й німецька окупація, 1948 рік – прихід до влади комуністів у Чехословаччині, 1968 рік – радянська окупація і придушення «Празької весни», 1988 рік – перші виступи за свободу, які згодом вели до «оксамитової революції».

1968

Я народився в листопаді 1968 року в західноукраїнському місті Тернопіль – через 80 днів після того, як радянські війська окупували Чехословаччину і через чотири дні після того, як в центрі столиці тоді ще радянської України, на київському Хрещатику, українець Василь Макух здійснив акт самоспалення, протестуючи проти поневолення України Росією і окупації радянським режимом Чехословаччини.

Думаю, що приблизно у день, коли я народився, в іншому західноукраїнському містечку – Карів, яке знаходиться на відстані близько 150 кілометрів від Тернополя, Василя Макуха саме оплакували батьки та рідні, а КДБ у цей час проводило у них в домі обшуки і допити, намагаючись вийти на слід антирадянської націоналістичної організації.

Ще через п'ять днів, десь посередині між Тернополем і Каровим – у Львові, народилася моя майбутня дружина. З нею мене навіки поєднало не лише спільна доля, а й доленосні чеські вісімки.

Але тоді ми ще про це не знали. Ми ще нічого не знали ні про Чехословаччину, ні про її окупацію. Про це, однак, добре знав батько моєї дружини, молодий український фізик, який за кілька місяців перед народженням дочки, разом з іншими представниками української інтелігенції, підписав лист протесту проти введення військ до Чехословаччини. Аж до падіння комунізму в СРСР сім'я відчувала наслідки цього його кроку.

Я народився в рік, коли тоталітарний комуністичний монстр вирішив задушити в зародку паростки чехословацької демократії. Тих, хто протестував за межами Чехословаччини, було небагато. Але серед тих небагатьох було багато українців. Рана, залишена комуністами на тілі Чехословаччини у 1968 році, тоді заболіла й в українців, які, на відміну від чехів і словаків, перебували під окупацією не лише комуністичною, але й російською.

1978

21 січня 1978 року на святому для кожного українця місці – біля могили великого українського поета Тараса Шевченка у Каневі, український дисидент Олекса Гірник повторив вчинок Василя Макуха, здійснивши акт самоспалення на протест проти російської окупації України та політики русифікації українського народу. Він зробив це у переддень 60-річчя проголошення незалежної Української Народної Республіки.

Звичайно ж про цей вчинок Олекси Гірника я тоді не знав. Як не знав я тоді нічого ні про Василя Макуха, ні про Яна Палаха. Але саме в 1978 році за допомогою передач радіо «Свобода/Вільна Європа» я вперше дізнався про рух «Хартія 77», який виник в Чехословаччині. Я не розумів тоді до кінця, що це таке і за що борються ці люди, але я відчував, що коїться якась величезна несправедливість.

Десятирічний, я не знав, не міг тоді зрозуміти, що ця несправедливість стосується і мене, бо мій народ, так само як чехи і словаки, перебуває під окупацією.

Але абсолютно точно, що вперше ім'я Вацлава Гавела я почув саме тоді.

1988

Свою строкову військову службу я проходив в прикордонних військах на кордоні з Польщею — приблизно за 70 кілометрів від Карова, де народився Василь Макух. До розпаду Радянського Союзу і проголошення Україною незалежності залишалося ще три роки.

На військову службу мене призвали після другого курсу університету, де я вивчав чеську мову і літературу.

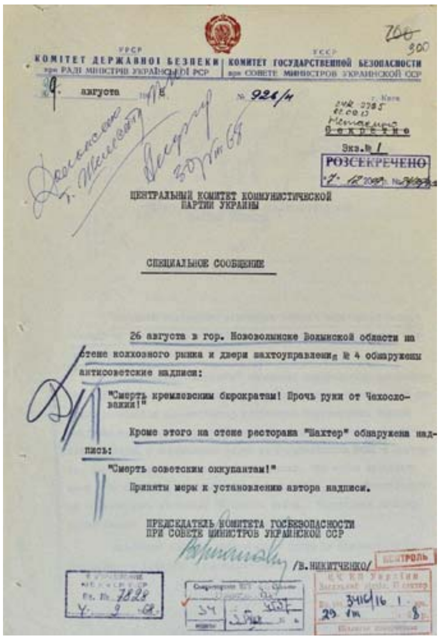
УРСР
КОМІТЕТ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ при РАДІ МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР | УССР КОМИТЕТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

9 августа 1968 № 926/н

г. Киев
Секретно
Экз. № 1
РОЗСЕКРЕЧЕНО

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ УКРАИНЫ

СПЕЦИАЛЬНОЕ СООБЩЕНИЕ

26 августа в гор. Нововолынске Волынской области на стене колхозного рынка и двери шахтоуправления № 4 обнаружены антисоветские надписи:

"Смерть кремлевским бюрократам! Прочь руки от Чехословакии!"

Кроме этого на стене ресторана "Шахтер" обнаружена надпись:

"Смерть советским оккупантам!"

Приняты меры к установлению автора надписи.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КОМИТЕТА ГОСБЕЗОПАСНОСТИ ПРИ СОВЕТЕ МИНИСТРОВ УКРАИНСКОЙ ССР

/В.НИКИТЧЕНКО/

КОНТРОЛЬ

Боролись, як могли. Один зі звітів КДБ про підтримку українцями чехословаків у серпні 1968 року.

У Радянському Союзі в самому розпалі була горбачовська «перебудова», однак про справжню демократію ще годі було й мріяти. А кордон, навіть із т. зв. «країнами соціалістичного табору», охоронявся, мов найкраща тюрма.

В один із літніх днів 1988 року прикордонна застава була піднята за тривогою –порушення кордону з боку Польщі. Через кілька годин дізнаємося, що порушника затримано. Якийсь поляк, – поширилися заставою чутки – чи то шпигун, чи просто заблукав.

Затриманого «шпигуна» привезли до нас на заставу. Випадково я став свідком розмови порушника та заставського «особіста». Розмова явно не клеїлася. «Особіст», так-сяк знаючи польську мову, не міг збагнути, чому не розуміє майже жодного слова «порушника». Зате я почув знайому мову – звичайно ж це чеська!

«Особіст» дуже здивувався, коли почув

від мене, що він даремно намагається розмовляти з «порушником» польською, бо той – чех. Мене призначили перекладачем допиту «порушника». Це був мій перший перекладацький досвід.

Він провів у камері попереднього затримання на заставі десь два дні. Коли йому було щось потрібно, він весь час кликав «того хлопця, що говорить чеською». Тому я мав можливість поговорити з ним наодинці на різні теми. Його звали Міхал. Йому було десь за 40. Він проживав в одному з маленьких містечок у південній Чехії. Спочатку він пішки дістався до Польщі, а потім, подолавши сотні кілометрів, перейшов кордон СРСР, щоб, за його словами, «подивитися на власні очі, як живеться в Радянському Союзі». «У нас в Чехословаччині жити дуже важко, – казав він мені, – у нас немає свободи».

Що з ним сталося після того, як його відправили назад до Польщі, а потім до Чехословаччини, мені не відомо. Але його слова тоді справили на мене сильне враження. Він думав, наївний, що свобода є в СРСР. Він не знав, що українці, так само як і чехи та словаки, перебувають під окупацією.

1998

1998 рік став останнім роком мого першого терміну роботи в Посольстві України в Чехії. Я мав можливість чотири роки спостерігати процес утвердження демократії в цій країні, її шлях до ЄС і НАТО. В середині 90-х Чехія була одним з безумовних лідерів в Центральній Європі з точки зору глибини та динаміки демократичних змін.

Символом цих змін поза всяким сумнівом був Вацлав Гавел. Я взагалі вважаю, що чехам надзвичайно пощастило, що в переломний момент вони мали Вацлава Гавела. Саме в 1998 році на одному з прийняттів я набрався нахабства і сміливості, щоб підійти до Гавела і щось його запитати (запитання стосувалося його вражень від минулорічного візиту в Україну). Він коротко відповів, запитав «де Ви вивчили чеську» і потиснув руку. Так я вперше поспілкувався з самим Гавелом. Це може здатися рутинним дипломатичним епізодом, але для мене він означав багато.

В середині 90-х я бачив як чехи хотіли стати частиною Євросоюзу і НАТО, як вони боролися за це, як переживали, коли їх не розуміли в Брюсселі, як мріяли. Це викликало в мене надзвичайну повагу і захоплення – ця країна стала справді вільною.

Одне з найяскравіших моїх вражень 1998 року – перемога чеських хокеїстів над Росією у фіналі олімпійського турніру в Нагано. Важко описати атмосферу в ті дні в усій країні. Це було суцільне почуття щастя, гордості і національного єднання. Багатьма це сприймалося ще й як свого роду символічна відплата Росії за окупацію 1968 року саме у 30-ту річницю цієї трагедії. Не знаю чому, але я почував себе тоді невід'ємною частиною цього свята. Мабуть тому, що, моя країна ще не була повністю вільною. Незважаючи на формальну незалежність, тоді вона ще не звільнилася остаточно від окупації.

2008

2008 рік я зустрів на посаді Генерального консула України в Пряшеві. Для зміни доля дала мені можливість подивитися, як своє європейське майбутнє будує інша частина колишньої Чехословаччини. Після падіння комуністичного режиму і розлучення Праги й Братислави, словаки дещо довше, ніж чехи, визначалися зі своїми стратегічними пріоритетами. Але в середині 2000-х Словаччина, як мінімум, вже не поступалася іншим країнам Центральної Європи в темпах реформ, а в дечому навіть випереджала їх.

Цей рік став вирішальним у підготовці до вступу Словаччини до Єврозони – 1 січня 2009 вона першою і поки що єдиною з-поміж країн Вишеградської четвірки запровадила Євро. Водночас Чехія готувалася до свого першого (знову ж таки з 1 січня 2009) головування в Європейському Союзі. Обидві країни повернулися туди, куди вони по-праву належали – до європейської родини вільних народів. Колишню окупацію вони згадували лише як страшний сон.

На жаль, не всім країнам так пощастило. Російська агресія проти Грузії в серпні 2008 та окупація нею частини грузинської території стала сигналом початку нової гібридної війни в Європі. Відмова НАТО від надання плану дій щодо членства в Альянсі Україні і Грузії стала стратегічною помилкою, яка розв'язала Кремлю руки. А млява реакція цивілізованого світу на дії Росії в Грузії породила в Москви відчуття вседозволеності. Саме в 2008 році слід шукати причини тих трагічних подій, свідками яких ми є сьогодні.

2018

Бути послом України в Чехії, країні, з якою мене так багато пов'язує в житті, для мене має особливе значення. Бути послом України в Чехії у рік, коли ця країна відзначає своє сторіччя і, водночас, 50-річчя окупації радянським режимом, — це особливий символізм.

Чимало українців тоді, 50 років тому, пожертвували своєю свободою, а дехто і життям, протестуючи проти окупації Чехословаччини. Сьогодні ж окупованою є частина моєї країни — України. Практично щодня від рук російських окупантів гинуть українські воїни, які захищають не лише свободу і незалежність України, але й свободу Європи, в тому числі свободу Чеської Республіки.

Минуло 50 років, трохи змінилися методи й інструменти окупації, але окупант залишився той самий. Тими самими залишилися й цілі, які він переслідує – задушити нашу свободу, зруйнувати нашу демократію, забрати нашу незалежність, перешкодити нашому поверненню до об'єднаної Європи.

Ну хто міг, скажімо, уявити тоді, в 90-ті, коли чехи перебували на піку єврооптимізму, що через 20 років гідридні щупальця зі сходу вкинуть у внутрішньополітичний дискурс їх країни такий термін як «ч-екзіт»?

Ні, я не хочу, щоб хтось у Чехії віддавав своє життя за свободу і незалежність України. Людське життя є найвищою цінністю. Ні Ян Палах, ні Василь Макух, ні Олекса Гірник своїм вчинком не змогли відвернути те, проти чого вони протестували. Це був крок відчаю, метою якого було привернути увагу до абсурдності, трагічності того, що відбувається.

Дуже символічно, що, саме в 2018 — через 50 років після загибелі Василя Макуха, його ім'ям названо місток через Ботіч у Празі.

Що було справді важливо в протестах тих українців, хто 50 років тому виступав проти окупації Чехословаччини, це – солідарність із чехами та словаками.

Те, що справді важливо сьогодні для нас, українців, в час, коли частина нашої країни перебуває під окупацією, це – солідарність.

Те, що справді нас лякає, це – тиша. Бо тиша – це байдужість. А найстрашніші речі у світі, як відомо, відбуваються через байдужість тих, хто був у змозі щось змінити.

Так, як в 1968 в Чехословаччині йшлося і про нашу свободу, так в 2018 в Україні йдеться і про вашу свободу. Ми були з вами – будьте з нами.

Прага, 6 липня 2018 року.

Чеською опубліковано у виданні «Респект»

Василь Макух із родиною.

Чехія знову підтримала дитячі табори в Карпатах

Діти українських воїнів під час походу на Білий Камінь біля Яремче. 20 липня 2018.

У 2018 році, як і в попередні роки, більш ніж 500 дітей, які постраждали від війни на східній Україні, мали можливість відвідати табори, влаштовані організаціями «Пласт», яка є найбільшим та найвідомішим скаутським об'єднанням України, та «Ініціатива Е+». Табори, профінансовані Чеською Республікою, проводяться, передусім, у західноукраїнських регіонах. Їхня мета – запропонувати дітям з прифронтової зони та тим, чиї батьки загинули внаслідок конфлікту, якісну програму в безпечному середовищі.

Деякі табірні групи 5 вересня 2018 року завітали на коротку зустріч до чеського посольства, де їх привітав посол, його заступник та інші працівники. Під час зустрічі діти дізналися деякі факти про Чеську Республіку та поговорили з чеськими дипломатами про свої нові враження. Табори в Карпатах були насичені, зокрема, гірськими турами (включно з підйомом на українську найвищу гору Говерлу). Табір у Вінниці знову запропонував своїм учасникам рафтинг та відвідини місцевого фонтану. Окрім екскурсій, частиною програми були спортивні, танцювальні, та художні заходи, курси надання невідкладної допомоги, психологічні семінари та семінари самопізнання, квести, дискотека тощо.

Для багатьох учасників табору це був перший подібний відпочинок. Діти з Донецької та Луганської областей і раніше мало виїжджали за межі своїх регіонів, тому справжні гори, до яких треба півтора дні їхати, справляють на них величезне враження. Вибір дітей здійснювався партнерськими організаціями у співпраці зі школами та волонтерськими об'єднаннями. Акцент робився, зокрема, на психологічній та соціальній потребі. Більшість учасників була родом з міст, що знаходяться поблизу так званої лінії зіткнення – Бахмут, Костянтинівка, Торецьк, Маріїнка.

Оздоровчі табори були реалізовані завдяки коштам і гуманітарній допомозі Чеської Республіки та активним зусиллям волонтерів з організацій «Пласт» та «Ініціатива Е+». Реалізації таборів своєю роботою також посприяли керівники окремих зон відпочинку і Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України.

Вл. інф.

Київ побачив «Нашу і вашу свободу»

Опівдні 13 вересня на Майдані Незалежності в Києві відкрилася виставка «За вашу і нашу свободу: 1968-2018 роки». Вона розповідає про події «Празької весни», вторгнення до ЧССР військ Варшавського договору, «нормалізацію», яка прийшла з окупантами, чеську, міжнародну та, зокрема, українську реакцію на ці всі події. Виставка присвячена долям тих людей, мешканців країн Східного блоку, які вирішили у різний спосіб протестувати проти окупації: виходили на мирну демонстрацію на Красній площі в Москві, підписували листи проти радянського вторгнення в ЧССР, підтримували засуджених учасників протестного руху, відмовлялися від служби в радянській армії, організовували студентські страйки та поширювали інформаційні листівки попри загрозу ув'язнення, звільнення з роботи, відсторонення від навчання чи примусового лікування в психіатричному закладі.

Українці не стояли осторонь тих подій: відголосок подій 21 серпня 1968 року доніссся до Ужгороду, Чернівців, Києва, Черкас, Одеси та Чернігова, про що свідчать історії Василя Макуха, Романа Гриня, Михайла Ліхцова, Зоряна Попадюка та багатьох інших. Відвідувачі виставки мають змогу ознайомитися детальніше з українськими сюжетами боротьби проти тоталітаризму та несвободи.

Підготовка матеріалів виставки тривала з 2008 по 2018 роки. Ці документи, фотографії та інтерв'ю автор Адам Граділек збирав разом Петром Блажеком, Штєпаном Черноушекем, Міхаелом Стоіловим, Ярославом Файзуліним, Андрієм Когутом, Віталієм Бакою, Анатолієм Хромовим та іншими працівниками Інституту вивчення тоталітарних режимів у Празі (УСТР), Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ), Українського інституту національної пам'яті (УІНП).

Виставка має кілька мовно-географічних версій: англійською мовою від травня цього року її можуть побачити у США, від серпня також вона демонструється російською мовою у Москві. Перед відкриттям у Києві, виставку могли побачити у Празі – вона була презентована 20 серпня у Скаутському інституті на Площі Старого Міста за участі дисидентів, наприклад Мустафи Джемілєва (Україна), Павла Літвінова (Росія) чи Йоани Геландер (Польща).

Мустафа Джемілєв під час відкриття празької виставки у Скаутському інституті.

Виставка в Києві протриває до 30 вересня. Вона організована УСТРом, ГДА СБУ, УІНП, Національним меморіальним комплексом Героїв Небесної Сотні – Музеєм Революції Гідності за підтримки Посольства Чеської Республіки в Україні та Чеського центру в Києві.

Вл. інф.

Діаспора грала у футбол

Світовий Конґрес Українців підтримав проведення футбольних змагань. СКУ та його комісія спорту підтримали проведення VII Чемпіонату світу з футболу серед діаспорних команд, який від 19 до 25 серпня 2018 року відбувався у Ірпені, Київської області, Україна. Ініціатором та організатором цього заходу вже сьомий раз стала складова організація СКУ – Міжнародна організація українських громад «Четверта хвиля» з Канади та Організаційний комітет чемпіонату на чолі з Ігорем Бокієм, який є членом Світової комісії спорту при СКУ.

У чотириденних змаганнях, які проходили на стадіонах Ірпеня та Гостомеля, взяли участь 12 футбольних команди з 11 країн світу: Австрії, Білорусі, Болгарії, Естонії, Ізраїлю, Іспанії, Молдови, Об'єднаних Арабських Еміратів, Польщі (з Вроцлава і Любліна), Сполучених Штатів Америки та Чехії. До складу команд, які включали учасників від 16 до 60 років, входили як аматори, так і колишні професійні гравці в футбол. Символічно, що фінальні змагання пройшли 24 серпня – саме в День незалежності України. Переможцями VII Чемпіонату світу серед діаспорних команд стали українці з Австрії, на другому місці – з Польщі (Вроцлав) та на третьому – з Молдови. У рамках чемпіонату його учасники взяли участь у товариській футбольній грі з командою «Ірпінь АТО», висадці платанів на Алеї дружби, піднятті державного прапора України, вшануванні загиблих українських воїнів та в зустрічах з жителями і гостями Ірпеня. Голова Організаційного комітету Ігор Бокій мав зустрічі з керівництвом Національного олімпійського комітету України та Федерації футболу України.

Разом з СКУ проведення цього заходу всебічно підтримали зокрема Міністерство молоді та спорту України, Федерація футболу України, Національний олімпійський комітет України, владні структури Ірпеня та Київської області, Університет Державної фіскальної служби України, Київська обласна федерація футболу, Українська спортивна централя Америки і Канади та доброчинні інституції і благодійники з діаспори та України. «Я сподіваюсь, що нинішній чемпіонат світу з футболу ще більше поєднав між собою представників українського спорту діаспори та зміцнив зв'язки між українцями, які проживають в Україні та за її межами», – зазначила Голова Світової комісії спорту при СКУ Лариса Барабаш-Темпл.

«Світовий Конґрес Українців висловлює признання за успішне проведення VII Чемпіонату світу з футболу в Ірпені Міжнародній організації українських громад «Четверта хвиля» з Канади, а зокрема Голові Оргкомітету Ігорю Бокію, а також щиро вітає численних учасників цього чемпіонату та бажає їм нових спортивних успіхів», – заявив

Українські футболісти з Молдови в Ірпіні зайняли третє місце.

Президент СКУ Евген Чолій. З інформацією про чемпіонат можна ознайомитись на інтернет-ресурсах Міністерства молоді та спорту України, Міської ради Ірпеня, Федерації футболу України та Національного олімпійського комітету.

СКУ є міжнародною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі, що представляє інтереси понад 20 мільйонів українців. СКУ має мережу складових організацій та зв'язків з українцями у 53 країнах. Заснований у 1967 році, СКУ в 2003 році був визнаний Економічною та соціальною радою Організації Об'єднаних Націй як неурядова організація зі спеціальним консультативним статусом.

Реконструювали ліберецький пам'ятник українцям

Під час відкриття відреставрованого пам'ятника. Фото прес-служби посольства.

У місті Ліберец 7 вересня відкрили відновлений Україною пам'ятник воякам Української Народної Республіки. Пам'ятник створили у 1927 році за проектом художника Василя Касіяна. «На вічну пам'ять. Борцям Української Галицької армії за волю і добро свого народа, що, викинуті ворогами з-під рідної стріхи, зложили тут свої кості», – написано на відновленій табличці під пам'ятником.

Посол України Євген Перебийніс разом з гетьманом Ліберецького краю Мартіном Путою, мером Ліберця Тібором Баттіані та священиком греко-католицької церкви в Ліберці отцем Іваном Семотюком урочисто відкрили реконструйований пам'ятник воїнам, які перебували в Ліберці в Таборі для інтернованих частин УГА. На військовому цвинтарі в Рупрехтицях – частині міста Ліберец – розташована вражаюча скульптурна композиція – вдова з двома дітьми над тілом убитого вояка. У журбі схилена голова жінки-матері, до неї туляться перелякані діти, що залишилися без батька. Спочатку вона була на постаменті, але за комуністичного режиму постамент зник, і композиція залишилася на фундаменті. З плином часу виникла необхідність відновити її.

«Я радий, що пам'ятник повертається до Ліберця. Він присвячений воякам армії, яка в 1918-1920 роках воювала за вільну Україну. Свою участь сприймаю як вислів солідарності із зусиллями народу України самим на своїй землі визначати своє майбутнє без опікунства сусідньої країни», – сказав Мартін Пута.

Посол України у Чеській Республіці Євген Перебийніс відзначив важливість події, «адже українська держава нарешті на належному рівні починає вшановувати пам'ять своїх героїв, дбати про свої святині за кордоном і поважати свою історію».

Вл. інф.

Чехія – Україна: виграш з багатьма невідомими

Старт «Ліги націй» грою збірних України та Чехії в Угерському Градішті 6 вересня відбувся успішно для команди синьо-жовтих, але від самого початку матч супроводжувався кількома несподіванками – як прикрими, так і приємними.

Чехам спочатку вдалось забити гола українцям, однак фортуни удома вони не мали. Фото «Чеської Футбольної Репрезентації»

У серпні українцям довелося відмовитися від поселення в готелі під дивною назвою «Москва» у Зліні. Приймаюча сторона пропонувала українській команді оселитися у цьому великому готелі, та вона відмовилася й поселилися у двох різних готелях. На це чеські коментатори у соцмережах зі своїм типовим єхидством зазначали, що «хай українські футболісти селяться у робітничих гуртожитках, поближче до трудового народу». Сам стадіон імені Валенти виявився доволі маленьким – на трохи більше, ніж 8 тисяч глядачів, і до нього українській команді довелось не так вже й просто добиратися – спочатку літаком до Брна, потім автобусом до Зліна і, зрештою, у день проведення матчу – знову автобусом. 5 вересня українці провели там відкрите тренування, а на 6 вересня на 20:45 був запланований початок першого туру «Ліги націй» Чехія – Україна. Та старт матчу був перенесений з 21:45 на 22:00. Усе через те, що на стадіоні імені Мірослава Валенти зникала електроенергія. Світла не було двічі з інтервалом у півгодини. Хоча неофіційним гімном збірної та уболівальників є пісня Володимира Івасюка «Червона Рута», вболівальники в темноті затягли знамениту, та не надто цензурну, пісню «ла-ла-ла» про президента Росії. Потім хтось із них вибіг на поле – просто попити водички із пляшки воротаря. Було весело, але на політичні гасла на трибунах дуже болісно реагує УЄФА.

Треба нагадати, що 6 вересня – сумна дата у історії футбольних зіткнень українців із чехами. Саме у цей день 2011 року у Празі українці на товариському матчі програли чехам із розгромним рахунком 4:0. Згодом матч-відповідь у Львові приніс нічию 0:0. Це була передостання гра команди, тренером якої був Олег Блохін.

Та тепер українці вийшли на поле у новій формі з гаслом «Слава Україні!», і воно виявилось фартовим. Гра підопічних Андрія Шевченка проти чехів викликала у вболівальників захоплення. Перемога українців заслужена, але не все було так ідеально. Українці отримали гол вже на 4-тій хвилині першого тайму. Андрій Пятов пропустив гол від Петра Шика. Та українці взяли ініціативу, та відповіли вже наприкінці, на 45-тій хвилині: Коноплянка зрівняв рахунок. Атакували українці й у другому таймі, чехи успішно захищалися, та у додаткових хвилинах 90+2 таки не впоралися: Олександр Зінченко відправив м'яча у порожні ворота чехів. Результат – 1:2 на користь збірної України.

У Чехії «синьо-жовті» організували 32 позиційні атаки, 37,5% яких завершилися ударами – краще у цьому році було тільки проти Албанії (42,31%). Загалом українці 25 разів били по воротах і 10 ударів пішли в площину, тоді як у чехів показники скромніші (8 і 4 відповідно). «Якщо б матч закінчився нічиєю, це був би вдалий результат» – писали чеські ЗМІ на перемогу України в матчі Ліги

Українських уболівальників в Угерському Градішті не було багато, та вони мали багато емоцій.

націй. Найкращим гравцем матчу став Марлос. Натуралізований бразилець віддав 3 ключові передачі. Лідер Шахтаря 22 рази вступав у єдиноборства попереду – більш ніж четвертина від загальнокомандних. До того ж, він виграв аж 73% дуелей – неймовірний показник.
Та після матчу стався прикрий інцидент – напружений конфлікт між озброєними чеськими правоохоронцями і фанатами збірної України. Чеські поліцейські жорстко поводилися з гостями, поваливши одного з них їх на землю, а відбувалось це прямо за воротами. 8 українців було затримано. Андрій Шевченко сміливо втрутився у конфлікт, намагався заспокоїти ситуацію, та на місці це не вдалося. Довелося їхати до відділку. Близько другої години ночі, після сплати штрафів, чеська поліція відпустила усіх затриманих фанатів. До переговорів з правоохоронцями долучився також президент ФФУ Андрій Павелко.
«Українці вміють стояти один за одного горою. І в Чехії ми побачили це на практиці», – прокоментував інцидент один із вболівальників.
Та у результаті інциденту матч-відповідь «Україна – Чехія», який запланований на 16 жовтня на харківському стадіоні «Металіст», може відбутися без глядачів. «Зробив все, щоб наші хлопці поїхали додому. Проте потрібно їм пояснити, що вони поставили під сумнів домашній матч із Чехією. Дуже не хочеться опинитися в ситуації, коли матч у Харкові пройде за порожніх трибун. Нашим фанатам потрібно пам'ятати, що їхня поведінка переноситься на наступні матчі. На жаль, ми можемо залишитися без підтримки, яка так необхідна збірній», – сказав президент ФФУ Андрій Павелко.
У випадку санкцій від УЄФА Україна домашні матчі Ліги Націй зіграє взагалі без підтримки. Матч проти Словаччини на «Арені Львів» відбувся 9 вересня без глядачів через поведінку фанів у попередніх матчах. Біля арени була облаштована вільнодоступна фан-зона. Українці і тут обіграли словаків: єдиний гол у пенальті забив Андрій Ярмоленко. Це був перший матч збірної на цьому величному стадіоні за три останні роки.

пор

Зрештою все завершилося затриманнями – чеська поліція рукавичок не брала.

Не беремо мігрантів, бо маємо українців

Тож Прага має платити «соціалку для біженців» заробітчанам?

Чеський уряд, слідом за польськими колегами, почав розповідати про наплив «біженців з України». То, мабуть, чеські та польські соціальні органи мали б надавати заробітчанам всі правові привілеї, які належать біженцям у відповідності до європейського законодавства?
Рано чи пізно це мало статися. Чудесний польський досвід відмови приймати біженців за програмами загальноєвропейського розподілу під приводом «надмірної кількості біженців з України» не міг не знайти нових прихильників.
І ці прихильники таки знайшлися. Глава чеського уряду і лідер руху ANO Андрей Бабіш заявив, що «Чехія не прийме жодного біженця, який переправляється в Євросоюз через Середземне море, адже приймає людей з України». Звичайно, до масштабних заяв Варшави про те, що «після нападу Росії на Україну ми прийняли мільйони українців» справа іще не дійшла, але офіційна Прага явно рухається в тому самому напрямку.
Та трудова міграція з України до країн Східної Європи не має до потоку біженців жодного стосунку. А за весь 2018 рік статус біженця у Польщі отримали 60 з гаком українців. Але, судячи з того, що не далі як місяць назад польський прем'єр-міністр Матеуш Моравецький перед депутатами Європейського парламенту далі розповідав про те, що «1,5 млн українців у Польщі не зареєстровані біженцями тільки тому, що у Польщі легко знайти роботу». У 2017 році у Чехії статус біженця просило 138 українців, а отримало – 8. І 25-тьом дали «тимчасовий захист». А за десять останніх років статус біженця отримало 127 українців. Це – одиниці, а не масова кількість.
Тим часом із зони бойових дій на Донбасі виїхало понад півтора мільйона осіб.
І вони переселилися в Україну, а не до Чехії чи до Польщі. Та урядовцям у Варшаві та Празі і далі здається, що в Україні є «загрози життю і безпеці» громадян, і вони їдуть – і яка різниця, від війни чи у пошуках кращого заробітку? Хто там у тому розбиратися буде?
Але в такому разі Польща та Чехія повинні дотримуватись чинного міжнародного права та законодавства ЄС. Які передбачають два статуси для втікачів від війни — біженця або «особи, що потребує додаткового захисту». Не вдаючись в юридичні відмінності між цими статусами, слід відзначити, що держава, яка приймає «біженця», повинна уважно розглянути, чи справді його життю щось загрожує на батьківщині. Увесь період очікування на це рішення – до двох років – прохачі мають право на соціальне житло, харчування та мінімальну грошову допомогу.
І не мають права працювати й займатися підприємницькою діяльністю. А якщо їх раптом таки визнають хоч біженцями, хоч претендентами на «додаткову допомогу» – до цих благ повинна додатись програма реінгтеграції в суспільство, яка включає в себе ще й безкоштовні мовні курси та, за бажанням, курси професійної орієнтації.
Ну, простіше кажучи, всі ті блага, які надає біженцям із Африки й Азії Німеччина, Нідерланди та решта європейських держав, які приймають справжніх біженців від військових конфліктів, де застосовується навіть зброя масового знищення. Бо західні держави, на відміну від центрально-європейських, не намагаються отримати тільки дешеву робочу силу, яка працює майже цілодобово, поповнюючи податками, зборами і поборами бюджет і всякі сумнівні структури. І при цьому переконувати увесь довколишній світ у тому, що експлуатація цих працівників є «актом милосердя до українців, що постраждали від війни з Росією». Як тут не згадати слова колишнього міністра закордонних справ ЧР Любомира Заоралка, сказані ще півтора роки тому: «Бабіш хоче привести у Чехію 150 тисяч українців у фірми свого , а потім платити їм по 7 тисяч крон «на руку», коли бо мінімальна зарплата у Чехії – 11 тисяч. Це не просто незаконно, це безсовісно щодо тих людей».

Роман Федюк

Бабіш в Італії та на Мальті відмовився приймати біженців з Африки – мовляв, є свої, українські. Але українських біженців у ЧР –одиниці. Трудівники не є біженцями.

«Межа» – «Čiara»: знову зі стереотипами

Українцям відведена роль або злих, цинічних злочинців... (Крулл, роль виконує Станіслав Боклан)

Фільм про контрабанду зобразив українців «злими дикунами». Та цього разу – ще й коштом українських платників податків

ТЕКСТ: Олекса ЛІВІНСЬКИЙ

Нещодавно у потязі, десь уже між Кошицями й Требішовом, словацька пані супутниця по купе спитала мене, що я думаю про фільм «Межа». Мовляв, цікавий і нашумілий фільм про «наболіле». Я відповів – нічого, бо його не бачив. Бо я за цією самою «межею» спостерігаю два десятки років, регулярно її перетинаючи. Пані здивувалася і ділилася враженнями, не забуваючи додавати дещо про «жахливу українську біду», яка, на її думку, настає одразу ж за Ублею чи Вишнім Німецьким.

За багато років спілкування із супутниками в потягах з Праги до Гуменного або Кошиць після того, як зізнаюся у своєму походженні, я вже звик до їхніх сахань та запитань про «страхітливий Схід». Відповідаю просто: влітку в Україну, в Ужгород, Колочаву, до Львова і навіть далі їдуть тисячі ваших земляків. І нічого, повертаються живі-здорові і часто задоволені. Декотрі їдуть ще багато разів і привозять нових мандрівників. Вони ж не бояться... Ну кордон, ну перевірки ці, ну цигарки комусь викинуть чи зайву пляшку горілки, нерви, довго, бува, треба чекати, але так само ще з десяток років тому було на всіх кордонах, і нічого, пережили якось. Відчуєте згодом, що перетнули щось цивілізаційно важливе, щось таке, що справді ділить, якусь межу, і бачиш щось ментально нове. Та все одно – «кріміналіта» й усе тут. Бо тільки так розповідають у «блесках» і «маркізах».

Нічого нового

То ж що нового про Україну можна було б побачити у розкрученому словацькому (хоча й не зовсім) фільмі «Межа» Петера Беб'яка? А нічого! Принаймні нічого хорошого! Коли його крутили у кінотеатрах, то я й не пішов на нього, бо наче відчував, що там фігуруватимуть ті самі «злі варвари-українці» і добрі (на їхньому тлі) «словаки-європейці»... Та слова пані із купе поїзда таки спонукали відшукати фільм і переглянути його словацьку версію. Слід відзначити її перевагу на дубльованою українською версією: там, де розмовляють українці – зберігається українська говірка, а словаки розмовляють словацькою – східним наріччям. Але те, що для українців жодної ролі, яка б викликала симпатію, у фільмі не знайшлося, ніяк мені не давало спокою. Жорстокий бос мафії, наркоторговець і цинічний убивця Крулл, Йона, який бере участь у тортурах і стає стукачем, Івор, не вагаючись, готовий прирізати нещасну афганку у лісі – вони всі українці... Лише Ганна, яку епізодично грала прекрасна актор-ка Римма Зюбіна, нікому не завдала шкоди. Та й вона – безвольна жінка, яка мовчки піддається побоям свого чоловіка Йони. Як і слід було очікувати: в очах наших сусідів ми і надалі постаємо якимись дикунами.

Знову стереотипи

Позитивних головних героїв немає у фільмі узагалі. Але словацькі «погані хлопці», виявляється, не такі вже й погані – ватажок банди контрабандистів Адам прагне перевозити крізь кордон тільки «безневинні» цигарки, і не хоче мати справи з відвертим криміналом – нелегальними мігрантами чи наркотиками, до чого його підштовхують українські «партнери». Він не вбивця, як українець Крулл, він тільки відрізає пальці і просить у «покараного» за це пробачення. Бо він – «добрий бандит», вірний сім'янин, який цим займається, бо іншої роботи тут немає, а про дружину, дітей і похилу маму подбати треба. Словацький поліцейський Петер Бернард – корумпований, але хоч якийсь є, і з контексту випливає, що є й інші поліцейські, нові і некорумповані. А з українського боку, складається враження, наче й зовсім немає ніякої охорони кордону і ніяких прикордонників, що в Україні всім керує лише мафія. Українців вкотре зобразили лише або «бідними й нещасними», або «жорстокими безсовісними вбивцями». Не дивно, що в Словаччині фільм був сприйнятий «на ура», отримав багато нагород і найбільший касовий збір. Бо його послання співпало із загальноприйнятими очікуваннями й стереотипами, які плекалися в цій країні останніми десятиліттями. Ось, мовляв, подивіться, де життя ще гірше за наше.

Штаб «цілував землю»

Те, що насправді думав словацький штаб про Україну, дійсно коротко описав актор Андрей Гриц («корумпований капітан») у гостях у Яна Крауса: по приїзді зі зйомок в Ужгороді актори нібито «цілували словацьку землю вже Михайлівцях», бо, мовляв, «Ужгород на 50 років відстає». Не заперечую: і в Ужгороді багато недоліків, треба латати дороги й тротуари, життя дійсно бажає кращого. Але на Набережній чи Корзо гуляють веселі люди, у театрах відбуваються вистави, кав'ярні заповнені людьми. Щоденна атмосфера – як у звичайному середньоєвропейському місті. На вихідні чи особливо на період цвітіння сакур тут – повно туристів з усіх усюд, квитки дістати важко. Наприклад, у недалеких, але словацьких, містечках Великі Капушани чи Собранці я себе почуваю більш пригнічено і навіть часом небезпечно. Їх хочеться якомога швидше покинути. Але в Ужгороді, як і в Кошицях, завжди хочеться залишитися бодай на день чи на кілька годин. І для чого гостям їхати в Україну і гратися у дружбу, партнерство і співпрацю з українцями, а, приїхавши додому, змішувати їх із багном у мас-медіа? Інакше, ніж лукавством, це не назвеш.

Словацька «Бригада»

Кінокритик Павло Чаплигін зрівняв «Межу» із російським серіалом «Бригада». Російська кіноіндустрія справді схильна героїзувати бандитів, міліціонерів, військових, спецслужбовців та подібних представників родів занять, які всі спірні питання звикли вирішувати жорстоким «замочєнієм в сортірє» або силовим «прінуждєнієм к міру». «Ватажок банди в розгубленості. Чи варто йому, батькові і синові, переступити межу своєї совісті і погодитися на швидкий куш? Вибір нелегкий, так як Крулл відмов не приймає. «Межа», не соромлячись, перегукується з «Бригадою». Такий же благородний бандит Адам Крайняк, що зображає муки совісті зразкового сім'янина. Такий же зрадник у власних рядах. Та ж операція з наркотиками. Держкіно бачить привід для гордості, спонсоруючи фільм, в якому представники України виставляються в негативному світлі... У той час, як словацька сторона – виключно позитивна і благородна. Держструктурі не завадило б ретельніше підходити до вибору проектів для інвестування грошей українських платників податків...

Творчий порив режисера Петера Беб'яка залишає після себе шлейф нерозуміння. Його старання змусити глядача співпереживати головному герою дуже сильно нагадують спроби окремих особистостей викликати ностальгію по розвалу СРСР. У той час, як вся цивілізована частина суспільства радіє вступу в ЄС, кримінал, який вважає роботу долею лохів, плаче гіркими сльозами, що, на думку творців, гідно симпатії. А фінальна сцена «Межі» і зовсім показує Європі смачну дулю – ви там скільки хочете перекривайте кордон, але словацький Адам все одно поставить вас в позу. Такі собі ми молодці!», – пише Чаплигін.

7 мільйонів гривень

Україна виділила на цю стрічку майже п'яту частину кошторису – 7 із 37 мільйонів грн, однак український прокат не був на славу – за три тижні стрічка зібрала лише 1,3 млн грн. І це при тому, що фільм отримав головну премію на карловарському фестивалі за присутності міністра культури України Євгена Нищука та його чеського й словацького колег, був на ряді інших фестивалів, у тому числі одеському, а деякі кінотеатри показували його повторно. Продюсер звинувачував дистриб'ютора у «неефективному просуванні стрічки на ринок», але очевидно, що український кіноглядач відчув щось не те і стрічкою не зацікавився чи сприйняв прохолодно. Для порівняння – у Словаччині її показували 14 тижнів і вона зібрала 1,75 млн євро (!). До речі, у словацькій пресі мало згадується про те, що це таки спільна словацько-українська робота. Стрічку називають словацькою, про українську участь у ньому якщо й згадають, то хіба лиш як побічну й додаткову. Фільм видали на DVD і невдовзі покажуть на телеекранах.

Чи читав хтось сценарій?

Було відзнято забагато матеріалу, через що авторам довелося навіть вирізати одну із сюжетних ліній про жінку-поліцейську. Та критики зауважують, що у результаті скорочень залишилися якісь незрозумілі чи незавершені епізоди, як-от із сином Йони Лукою, який невідомо чому сидить у в'язниці, пиятики на заручинах чи весіллі із безпричинними бійками, спів на заручинах доньки Адама Луції, яку ніхто не слухає, або кадри із ромськими дітьми у мерседесі. Нагадує дещо ірраціональний «балканський» стиль. Часом трапляються не автентичні, навіть дещо банальні діалоги й сцени, як-от занадто «правильна» розмова Адама й Івора у лісі, їхні вільні прогулянки просто на кордоні перед очима поліцейських та монтажників нового, шенгенського обладнання. Смішно, та неправдоподібно – наче про німців у радянському кіно. Останнім часом в Україні, не рідко за державного фінансування, з'являються справді цікаві й успішні кінострічки, як-от «Кіборги», «Червоний», «Сторожова застава», нові фільми про Симона Петлюру чи Василя Стуса, є й комедія в тему – «Контрабас» та інші. Та у «Межі», очевидно, промахнулися. Цікаво, чи у Держкіно взагалі хтось читав сценарій цього фільму? Невже на нього виділилися кошти лише тому, що він мав стати спільним проектом? Якщо згустити, то би й який-небудь Смажовський міг би підсунути свій черговий відверто україножобський опус для співфінансування Україною. І з такими підходами за гроші українців могли б з'явитися стрічки нехай не про «головорізів-бандерівців», але дещо простіше – приміром, про наших заробітчан, де б їх знову зображали недалекими й малокультурними – а приклади таких стрічок є і у Чехії, і у Польщі. А що, тема цікава, актуальна і можна зняти спільно. Лише загальний результат для українців знову був би від'ємним.

...або безвольних жертв (Ганна Дацей, дружина бандита Йони – з правого краю, роль виконує Римма Зюбіна. Поруч – Адам Крайняк (Томаш Машталір) та його дружина Саша (Зузана Фіалова)).

Аркадій Шиншинов

Бар «Зелений кракен»

Закарпатець , який з 1993 року проживав у Празі, написав «соціально-психологічний реалістичний з елементами імпресіонізму та екзистенціалізму малий роман в оповіданнях з останньою новелою». Він нагадує детективний серіал, де окрім того, що кожна серія містить завершене розслідування, є ще й наскрізний сюжет, пов'язаний з долею самого слідчого, котра насамкінець теж виявляється цілком несподіваною.

Кракен – міфічне підводне чудовисько, породжене уявою моряків доби «піратів Карибського моря» (власне, у цій кіноепопеї його і показали в усій красі). На додачу до зеленої феї (абсенту) з її психоделічними ефектами зелений кракен – досить адекватний образ на позначення отого пограничного стану, в якому перебуває кожний завсідник бару. Не меншою мірою кракен є символом еміграції у цілому – з її надіями і відчаєм. Але найперше підводний монстр символізує собою бар – перше, що відкривається нашим людям на чужині, що зв'язує між собою їхнє минуле і майбутнє. Історії у А. Шиншинова – про життя і смерть, кохання і ненависть, щастя і горе, котрі врешті-решт виявляються тим самим. Автор максимально нагнітає почуття непередбачуваності, балансує на межі реалізму та сюру. Кожну оповідь можна відчитати і в ключі звичайної житейської історії, але

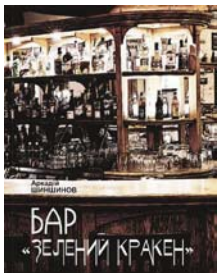

водночас вона постає і як певна езотерична притча про недосяжні глибини людської натури, звивисті повороти доля тощо. Автор, що сам постійно фігурує у тексті як один з клієнтів бару Арчі, ніколи не впадає у моралізаторство. Ідеальний літописець – його справа зафіксувати усе як є. загалом те могло відбуватися й у Празі, і в Ужгороді, і взагалі будь-де. Бо кракен – це саме життя, яке чіпко тримає тебе у своїх мацаках, аж поки не висмокче тебе досуха. Міні-роман вийшов епосом нашої перехідної доби, яка вже триває третє десятиліття.

Видавництво: «Ґражда»; рік видання: 2018; кількість сторінок: 144; ціна: 100 грн.

Сергій Федака

Антонін Грбек

Підкарпатська Русь. Столітній ювілей утворення

До роботи над книжкою автора надихнула історія його родини, зокрема, знахідки в родинному архіві, які допомогли з'ясувати, що його батьки походять з Ужгорода. «Долею з тим краєм пов'язаний і я, хоча і народився у Празі», – зазначив Антонін Грбек. У книжці автор присвятив значну увагу культурі, традиціям, мистецтву Закарпаття, яке в 1919-1939 роках входило до складу Чехословаччини. Автором також дбайливо зібрані й описані головні події з історії, розвитку економіки, освіти, охорони здоров'я і соціальної й адміністративної структури краю. Грбек звертається також до історії національних меншин – угорців, євреїв, чехів. «Закарпаття є надалі гарною землею з місцями все ще недоторканої природи. Декотрі і надалі залишаються живими музеями архітектури і народних традицій», – наголошує автор. Зокрема, етнографія і мистецтво цього краю творять «специфічний феномен», а народна дерев'яна архітектура є «справді виявом творчого зусилля і мистецького чуття тутешніх громадян».

Особливу увагу автор присвятив творчості українського скульптора Олени Мандич – митцеві, яка в 1927 році створила єдиний прижиттєвий портрет президента Чехословаччини Томаша Масарика, працюючи над образом безпосередньо в його робочому кабінеті на празькому Граді. Олена Мандич є також авторкою його пам'ятника, який був встановлений у 1928 році в Ужгороді, і вважався одним із найгарніших. Відлита з бронзи постать Масарика заввишки понад 3 метри на високому постаменті (висота 4 метри) була окрасою головної площі міста. У 1945 році він був демонтований, встановлений знову в 1946 році в місті Граніце на Мораві. У 1948 році його знову демонтували, кілька разів перевозили до інших міст, щоб врешті у 1974 році бронзова

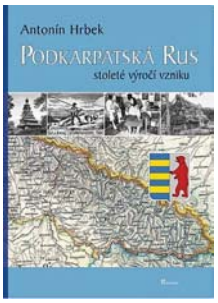

постать Масарика була переплавлена на метал. Для авторки Олени Мандич це був «найтяжчий удар, який вона не пережила». Олена Мандич померла наступного, 1975 року. Антонін Грбек у книжці також згадує про ще один монумент Олени Мандич – пам'ятник українському просвітителю Олександрові Духновичу, який у 1932 році був встановлений у Пряшеві і прикрашає це місто й нині.

Цікавим розділом книжки є також та її частина, яка розповідає про історію сакрального мистецтва, зокрема, про багаті за авторськими проявами іконостаси і вівтарі Закарпаття.

Увагу в книжці привертає також герб Підкарпатської Русі: жовто-блакитні смуги ліворуч, праворуч – медвідь на сріблястому тлі. Його автором є відомий художник і геральдист Микола Битинський.

Видавництво: «Познані»; рік видання: 2018; кількість сторінок: 259; мова: чеська, ціна: 250 кч.

Оксана Пеленська

Пороги – культурно-політичний часопис для українців у Чеській Республіці. Виходить 12 разів на рік. № 7/2018, рік XXVI. Підписано до друку 10 вересня 2018 року. Ел. пошта: porohy@seznam.cz. Інтернет-адреса: www.ukrajinci.cz/ua/casopys-porohy/, реєстрація: МК ЧР/7044. Номер готували: Богдан Райчинець, Богдан Зілинський, Оксана Пеленська, Марія Щур («Радіо «Свобода»), Олекса Лівінський. Використовуються повідомлення інформагентств та ілюстрації з відкритих джерел. Художнє оформлення та верстка: Тереза Меленова. За достовірність викладених фактів відповідає автор статті. Редакція має право скорочувати матеріали і виправляти мову, не поділяти поглядів автора. Рукописи не повертаються. Часопис друкується із фінансовою допомогою Міністерства культури ЧР. Видає: спільнота «Українська ініціатива в ЧР», ДНМ, Воцелова 3, 12000, Прага 2, ЧР; зареєстрована Міським судом у Празі, номер документа L 6121; контакт: uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz; тел.: +420221419821; ід. номер: 60448296. Розрахунковий рахунок: 1925774379/0800. **Porohy** – kulturně-politický časopis pro Ukrajince v České republice. Vychází 12-krát ročně. Název je odvozen od ukrajinského «porih» – říční práh. Č. 7/2018, ročník XXVI. Uzávěrka: 10. září 2018. E-mail: porohy@seznam.cz, web: www.ukrajinci.cz/cs/casopis-porohy/, registrační číslo: MK ČR/7044. Číslo připravili: Bohdan Rajčinec, Bohdan Zilynskyj, Oksana Pelenska, Marija Ščur (rozhlas RFE/RL), Oleksa Livinsky. Používáme zprávy informačních agentur a ilustrace z otevřených zdrojů. Grafika: Tereza Melenová, www.gd3.cz. Časopis vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR. Vydává: spolek Ukrajinská Iniciativa v ČR, sp. zn. L 6121 vedená u Městského soudu v Praze, adresa: DNM, Vocelova 3, 12000, Praha 2, ČR. uicr@centrum.cz, info@ukrajinci.cz, www.ukrajinci.cz. Tel.: +420221419821. IČO: 60448296, číslo účtu: 1925774379/0800.

Празький творчий колектив «Джерело» набирає юнаків та дівчат віком від 6 до 30 років до танцювальної та вокальної груп
Заняття проводяться:

П'ятниця 16-18 год.
Неділя 11-14 год.
за адресою:
Будинок нацменшин (Dům národnostních menšin), Vocelova 3, Praha 2
(метро I.P.Pavlova)
За детальною інформацією звертайтеся за телефонами:
736 643 170 (Наталя); 736 253 695 (Дара)

Переказ грошей в Tesco

Надсилайте гроші безпечно

- Тепер швидше та на більшу суму
- Максимальна сума переказу - 50000 крон
- По всьому світу за декілька хвилин
- В супермаркетах Tesco - сім днів на тиждень

MoneyGram

www.itesco.cz/moneygram/uk

TESCO

В залежності від періоду роботи супермаркету та відповідно до правових норм. MoneyGram та Globe - зареєстровані марки компанії MoneyGram. Всі інші торговельні марки є майном відповідних їхніх власників. MoneyGram International Limited – це авторизована платіжна організація, зареєстрована в Об'єднаному Королівстві під номером 3287157 з місцеперебуванням на 2-гому поверсі будинку на вулиці Королеви Вікторії в Лондоні, Лондон – London EC4V 4AB (UK) та керується Управлінням фінансового контролю. Tesco є агентом MoneyGram International.